

Terorizam kao organizacijski fenomen - studija slučaja: Hezbollah i LTTE

Gredelj, Mateja

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:013790>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

Mateja Gredelj

TERORIZAM KAO ORGANIZACIJSKI FENOMEN - STUDIJA
SLUČAJA: HEZBOLLAH I LTTE

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2018.

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

TERORIZAM KAO ORGANIZACIJSKI FENOMEN - STUDIJA
SLUČAJA: HEZBOLLAH I LTTE

DIPLOMSKI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Robert Mikac

Studentica: Mateja Gredelj

Zagreb

rujan, 2018.

Izjavljujem da sam diplomski rad „Terorizam kao organizacijski fenomen – studija slučaja: Hezbollah i LTTE“, koji sam predala na ocjenu mentoru doc. dr. sc. Robertu Mikac, napisala samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekla ECTS bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivala etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Mateja Gredelj

ZAHVALA

Ovim putem želim zahvaliti svima koji su pridonijeli izradi ovoga rada.

Posebna zahvala ide mojoj majci Božici koja me naučila upornosti, i koja je bila najveća potpora i oslonac kroz cijelo studiranje. Majko hvala ti za sve razgovore ohrabrenja i motivacije, hvala ti za svu ljubav i neka mi tvoji živci oprostite sve one lomove i slomove koje su morali trpjeti u ovih šest godina. Hvala cijelom ostatku obitelji na psihološkoj, lektorskoj, tehničkoj i softverskoj pomoći, ovaj rad je i vaša zasluga. Hvala Tinu, koji je svakodnevno slušao o mome pisanju, promišljanjima i problemima, na svakom savjetu i vođenoj raspravi – trebalo je to izdržati.

Zahvaljujem se svim kolegama i kolegicama koji su postali prijatelji i prijateljice te dijelili savjete i pružali motivaciju kada je to bilo najpotrebnije.

Zahvaljujem mentoru na strpljivosti i pomoći pruženoj pri izradi ovog rada.

Hvala Vam!

Not everything that counts can be counted and not everything that's counted truly counts¹.

William Bruce Cameron

---

¹ William Bruce Cameron (1963) *Informal Sociology, a casual introduction to sociological thinking*, New York: Random House, str.13. Pristupljeno 19.8.2018.
https://books.google.hr/books?id=I6JIAAAAMAAJ&q=%22counted+counts%22&redir_esc=y#search_anchor

SADRŽAJ:

1. UVOD	1
2. KAMELEON IMENA TERORIZAM	4
2.1. OBILJEŽJA TERORA, TERORISTA I TERORIZMA.....	4
2.2. ŠTO TERORIZAM NIJE, A ŠTO JEST?	7
3. TERORIZAM KROZ PRIZMU TEORIJE I EROZIJA SOCIJALNE DRŽAVE	10
3.1. ORGANIZACIJSKE TEORIJE.....	11
3.2. TEORIJE DRUŠTVENIH POKRETA	13
3.3. TEORIJA RELATIVNE DEPRIVACIJE.....	15
4. TERORISTIČKE ORGANIZACIJE KAO SOCIJALNI PODUZETNICI	18
4.1. KONCEPT SOCIJALNOG PODUZETNIŠTVA I NJEGOVO DEFINIRANJE.....	18
4.2. TERORIZAM KAO OBLIK SOCIJALNOG PODUZETNIŠTVA.....	20
5. STUDIJE SLUČAJA	23
5.1. HEZBOLAH (BOŽJA STRANKA)	24
5.1.1. Povijest nastanka i ciljevi.....	24
5.1.2. Organiziranje i transformacija organizacije	26
5.1.3. Političke prilike i relativna deprivacija/ograničenja.....	27
5.1.4. Socijalna skrb, financiranje i potpora	30
5.1.5. Inovativnost modusa operandi	32
5.2. OSLOBODILAČKI TIGROVI TAMILSKE DOMOVINE (LTTE)	33
5.2.1. Povijest nastanka i ciljevi.....	33
5.2.2. Organiziranje i transformacija organizacije	34
5.2.3. Političke prilike i relativna deprivacija/ograničenja.....	36
5.2.4. Socijalna skrb i financiranje.....	38
5.2.5. Inovativnost modusa operandi	40
6. ZAKLJUČAK	42
7. LITERATURA	45
8. SAŽETAK	50

1. UVOD

Postoji brojna literatura koja se bavi definiranjem, pronalaženjem uzročno posljedičnih veza nastanka terorizma, objašnjavanjem i borbom protiv istog. No niti jedna teorija nije zauzela dominantno mjesto, a mnogi aspekti terorističkih aktivnosti i dalje su nejasni i podložni debatiranju. Kod terorizma je problematično to što, unatoč velikom trudu struke i društvenih znanosti, i dalje ne postoji konsenzus oko definicije te je on „pojam koji spada u red onih koje je u socijalnom, političkom, akademskom i stručnom diskursu najteže odrediti. Studije terorizma su primjer u kojem središnji objekt znanja ne samo da nije fiksiran i stabiliziran, već je upitno hoće li to biti i u budućnosti“ (Bilandžić, 2014: 73). Težnja ovog diplomskog rada je doprinos studijama o terorizmu, a to se pokušava ostvariti povezivanjem triju organizacijskih pristupa. Ako ne postoji generička definicija terorizma tada bi teorija, koja pokušava objasniti ili odrediti terorizam, trebala odbaciti krute teorijske okvire, koncepte, i biti jednako prilagodljiva - poput samih terorističkih organizacija.

Predmet rada su terorističke mreže, njihovi organizacijski kapaciteti i provedbe terorističkih djela. Problem istraživanja su kolektivi koji provode terorizam. Oni se mogu prilagođavati, restrukturirati i mijenjati sve, od formalnih organizacija do društvenog pokreta ili političke stranke, jer nisu ograničeni ničime drugim osim vlastitim *modusom operandi*. Postavlja se pitanje na koji način ih možemo smjestiti unutar određenih okvira koje možemo proučavati i vrednovati. Ograničavaju li ti okviri ili nam daju mjerljive parametre? Od kakve koristi su nam ti okviri, ako je svaki teroristički napad drukčiji i terorizam sam za sebe? Krije li se odgovor u samoj formaciji terorističkih organizacija? Hipoteza ovog rada jest da teroristi reagiraju na njihovo socijalno okruženje, odnosno deficite socijalne države, i na temelju toga formiraju organizacijsku strukturu koja najbolje koristi njihovim privatnim i javnim interesima. Socijalno poduzetništvo, točnije kriminalni oblik, najbolje objašnjava i opisuje terorističko djelovanje i racionalnost. Razumijevanje i sužavanje razloga motivacije takvog ekstremnog djelovanja omogućit će nam bolje razumijevanje terorista. Promatranje terorističkih organizacija kroz prizmu socijalnog poduzetništva nije nova revolucionarna ideja, ali je tematika o kojoj ne postoji velik broj znanstvenih radova. Ovaj rad istražuje mogu li se terorističke organizacije pobliže objasniti konceptom socijalnog poduzetništva. Taj koncept ima mogućnost obuhvaćanja teorijske višedimenzionalnosti terorizma, odnosno tvrdi se da su terorističke organizacije kriminalni oblik socijalnog poduzetništva. U svrhu kvalitete istraživanja, koriste se metode analize i sinteze znanstvenih, akademskih i novinskih članaka te metoda studije slučaja. Cilj diplomskog rada je prikazati široku paletu mogućnosti

organiziranja i djelovanja terorističkih organizacija u onim slučajevima gdje dolazi do erozije socijalne države i gdje su vlade zakazale u zaštiti stanovništva, a teroristi takve situacije koriste kako bi dobili potporu i priznanje.

U poglavlju kameleon imena terorizam objašnjava se koncept terorizma, problematika pronalaznja i stvaranja generičke definicije terorizma i karakteristike terora, terorista i terorističkih organizacija. U poglavlju terorizam kroz prizmu teorije i erozija socijalne države govori se o teorijskoj višedimenzionalnosti terorizma i načinu organiziranja terorista u organizacije kroz organizacijsku teoriju, teoriju društvenog pokreta i teoriju relativne deprivacije. Ove teorije smatraju se bitnima, i u ovome radu kategoriziraju se kao organizacijske, jer upravo one služe teroristima da opravdaju svoj nastanak, djelovanje i organizaciju, da mobiliziraju članove, zadrže ih i, u konačnici, da organizacija nastavi rasti i jačati, a sljedbenici vjerovati u „viši cilj“ i dokidanje nepravde. U svakodnevnome životu i društvu okruženi smo različitim vrstama organizacija koje možemo objasniti kao interaktivne entitete s uređenim unutarnjim odnosima te određenim područjem djelovanja ili specijalnosti. Terorističke organizacije posebne su po svome načinu unutarnjeg strukturiranja, donošenja odluka i postizanja političkih ciljeva. Starije i formalnije terorističke organizacije imaju jasno određene razine autoriteta, granice djelovanja i pravila kojih se slijepo pridržavaju. S druge strane, novije i suvremene terorističke organizacije preuzimaju formu mreža čija je glavna odrednica odsutnost hijerarhije i obezglavljenost, gdje je moć disperzirana i nejednako podijeljena unutar mreže. Specifičnost terorističkih organizacija je u tome što mogu sadržavati elemente suvremenih mrežnih organizacija i elemente tradicionalnih hijerarhijskih oblika, ali isto tako i dijeliti neke značajke s drugim oblicima organizacija – poput kameleona su koji se može prilagoditi potrebnim okolnostima i ciljevima. Upravo zbog nemogućnosti određivanja definicije i pojma terorizma, od ključne je važnosti da razumijemo i proniknemo u dubine fenomena organiziranja terorističkih organizacija kako bismo mogli započeti s razvijanjem validnih protuterorističkih strategija (Pastor Periša, 2012). U poglavlju socijalno poduzetništvo i terorizam prikazuje se koncept socijalnog poduzetništva, povezanost tog koncepta s konceptom terorizma te na koji način on igra ulogu s teorijama u prethodnom poglavlju. Teroristički vođe konstruiraju organizacijsku strukturu, privlače ljudski i financijski kapital, traže nove prilike, ne boje se riskirati i koriste inovacije u ratovanju kako bi se mogli prilagođavati i osigurati opstanak organizacije. Ono po čemu se razlikuju od poduzetnika u tradicionalnom smislu jest motivacija. Teroristički poduzetnici nisu motivirani profitom. Iako se uključuju u razne kriminalne aktivnosti, to nikako nisu njihove primarne

aktivnosti, već služe za subvencioniranje njihovog *raison d'etre* - simboličkog nasilja u postizanju političkih ciljeva. Teroristi su motivirani socijalnim vrijednostima, odnosno koriste profite koje akumuliraju, kao i poduzetnici, za ostvarivanje javnog dobra one zajednice za koju se zalažu i za čije potlačene, kako ih oni vide, se bore te ih Abdukadirov (2010) naziva mračnom stranom socijalnog poduzetništva. Grupacije dobivaju potporu od domicilnog stanovništva ili pristaša, a stanovništvo zauzvrat dobiva neki oblik javnog dobra. Terorističke organizacije ta javna dobra ostvaruju kroz fiktivna sredstva te traže nove izvore prihoda kroz integraciju s transnacionalnim kriminalom. U poglavlju studija slučaja prikazuje se terorizam kao kriminalni oblik socijalnog poduzetništva. Prvo, na primjeru Hezbolaha koji je nastao kao pokret otpora šiita u Libanonu, a kasnije funkcionira kao društveni pokret i politička stranka. Drugo, na primjeru Oslobođilačkih tigrova tamilske domovine koji djeluju na području Šri Lanke.

2. KAMELEON IMENA TERORIZAM

2.1. OBILJEŽJA TERORA, TERORISTA I TERORIZMA

Izraz teror, u današnje vrijeme, jedna je od onih riječi koje se smatraju samorazumljivima poput terorizma, a svoje mjesto u političkom diskursu je dobio za vrijeme Francuske revolucije i uspostave Jakobinske „vladavine terora“. Prema leksikonu temeljnih pojmova politike „teror je u najširem smislu strahovlada, a u novije vrijeme: izazivanje straha nasilnim djelovanjem s političkim ciljem“ (Prpić i dr, 1990: 124). Jakobinci koriste specifičan moment revolucije da prisvoje političku moć i riješe se kontrarevolucionara koristeći pritom teror u provođenju strahovlade. „Pojam terorizam potječe od latinske riječi *terrere*, *terreo* – plašiti, strašiti. Teror (strah, užas) označava stanje straha i užasa te postupke kojim se taj strah i užas izazivaju (...) Uporaba terora, nasilja za rezultat ima žrtve, nerijetko i nedužne. To je temeljni razlog koji terorizam označava politički i moralno neprihvatljivim oblikom ponašanja“ (Tatalović, Bilandžić, 2005: 21).

Na samim počecima teror se klasificirao kao pozitivna značajka vladavine. Naime društvena promjena kao cilj opravdava teror, jer ono što proizlazi iz tog terora jest bolje i pravednije društvo. Kasnije, uporabom atentata za ostvarivanje političkih ciljeva, terorizam dobiva negativan prizvuk i obilježja antidržavnosti. Teror i terorizam nakon Prvog svjetskog rata totalitarni sustavi koriste kao dominirajuću ideologiju kroz eliminiranje političkih protivnika te ugnjetavanjem i provođenjem genocida nad neprijateljskim narodima, dok nakon Drugog svjetskog rata postaju instrument antikolonijalne borbe (Bilandžić, 2014).

Terorizam kao fenomen postoji od samih početaka čovječanstva, a otkada se kao pojam počeo uvelike koristiti u društvenom i političkom diskursu te nametnuo kao najveći sigurnosni izazov današnjice, nije pronađena definicija koja bi obuhvaćala sve aspekte ovog fenomena. Upravo zbog različitih značenja i konotacija koje je tako često poprimao tijekom dva stoljeća svoga postojanja kao pojam, iznimno je teško stvoriti definiciju koju bi prihvatila većina znanstvenika i stručnjaka o ovoj temi. Ako definiciju terorizma potražimo na stranicama *English Oxford Dictionaryja* saznat ćemo da je to „nezakonita upotreba nasilja i zastrašivanja, posebice protiv civila, u ostvarivanju političkih ciljeva“², a na *Dictionary.com* on je definiran kao „(1) upotreba nasilja i prijetnji u svrhu zastrašivanja ili prisiljavanja, posebice za političke ciljeve; (2) stanje straha ili podčinjenosti koje su stvorili teroristi ili teroriziranje; (3)

---

² <https://en.oxforddictionaries.com/definition/terrorism> Pristupljeno 3.6.2018.

teroristička metoda upravljanja ili odupiranja vladi“.³ Također, definiciju terorizma možemo pronaći na stranicama US State Departmenta u dokumentima pod naslovom *Title 22 of the United States Code, Section 2656f(d)*: „(1) pojam „međunarodni terorizam“ znači terorizam koji uključuje građane ili teritorij više od jedne zemlje; (2) pojam „terorizam“ znači predumišljeno, politički motivirano nasilje koje je izvršila sub-nacionalna skupina ili tajni agenti protiv neborbenih meta; i (3) pojam „teroristička skupina“ označava svaku grupu koja se bavi ili koja ima značajne podskupine koje se bave međunarodnim terorizmom“⁴. Zaštita SAD-a od terorističkih napada je najveći prioritet FBI-a (engl. *Federal Bureau of Investigation*) te oni terorizam razlažu na dvije definicije, međunarodnog i domaćeg terorizma. „Međunarodni terorizam: izvođen je od strane pojedinaca i/ili skupina nadahnutih ili povezanih s određenim stranim terorističkim organizacijama ili narodima (državno sponzorirane). Domaći terorizam: izvode pojedinci i/ili skupina nadahnuti ili povezana s prvenstveno američkim pokretima koji podržavaju ekstremističke ideologije političke, vjerske, društvene, rasne ili ekološke prirode“⁵. Različite definicije terorizma imaju točke presijecanja, no čak ni agencije unutar iste države ne poimaju terorizam na isti način jer svaka ima svoje prioritete i interese u djelovanju i radu. Profesor na Southwest Texas State Universityju, Wayman C. Mullins, analizira postojeće definicije terorizma i zaključuje da bi generička definicija terorizma trebala sadržavati pet elemenata. Prvo, nasilje koje se u terorizmu koristi nije cilj samo po sebi već je sredstvo za postizanje ciljeva. Drugo, nasilje predstavlja prijetnju i ne koristi se izvan okvira koji podupiru takvu prijetnju. Treće, teroristički akt ima psihološki utjecaj i za posljedicu emocionalni odgovor šire populacije. Četvrto, terorističko nasilje nije usmjereno prema trenutnim žrtvama, već upravo prema široj populaciji koja nije meta – prijetnja budućim napadom. Posljednje, cilj je uvijek politički, odnosno politička promjena (Tatalović, Bilandžić, 2005). Taj cilj, koji je uvijek politički, glavna je odrednica definicije terorizma u politologiji. Promatranje i proučavanje procesa koji vode do tog cilja, te uzroci koji stvaraju potrebu za tim ciljem, pomažu nam da bolje shvatimo motivacije i stvorimo prikladna rješenja i protuterorističke strategije.

Neki stručnjaci ne priznaju postojanje državnog terorizma, te je objekt njihovog istraživanja tzv. terorizam odozdo prema gore (bottom up), a takav pristup je ozbiljno ograničen. Oni smatraju da se „suvremeni terorizam odnosi na vrstu nasilne interakcije koju pokreće netradicionalni akter koji nije formalno priznat kao legitimni nositelj sredstava nasilja ili

---

³ <http://www.dictionary.com/browse/terrorism> Pristupljeno 3.6.2018.

⁴ <https://www.state.gov/documents/organization/65464.pdf> Pristupljeno 3.6.2018

⁵ <https://www.fbi.gov/investigate/terrorism> Pristupljeno 4.6.2018.

valjani inicijator nasilnih interakcija usmjerenih protiv predstavnika (ljudskog, materijalnog, simboličnog) ili formalno priznatog državnog aktera u međunarodnom sustavu, koji ne slijedi institucionalizirana pravila i konvencije vojnog angažmana“ (Lizardo, 2008:102). Istovremeno „terorizam 21. stoljeća temelji se na borbi za preobrazbu svijeta, s odgovornošću samo prema božanstvu ili transcendentalnoj ideji i želji za mučeništvom“ (Crenshaw,1997; Hoffman, 1997; Jensen,2001; Laquer, 1999; Merari, 2000; u Stevens, 2005: 508). Prema Davidu C. Rapoportu terorizam se razvijao u četiri vala i novi terorizam ima dvije značajke: pojavio se u isto vrijeme u mnogim zemljama i provodile su ga male grupacije. Ono što napominje jest da se iako je svaki napad terorističkih organizacija u prvom valu bio neuspješan, teror nastavljao, dok se s druge strane uspješan teror rulje poput Ku Klux Klana nije ponavljao. Postavlja se pitanje zašto je to tako. Naime, te moderne grupacije terorista čine profesionalci i stalni članovi koji za svaki napad preuzimaju odgovornost u javnosti, za razliku od prethodnika masovnih terora koji nisu osjećali takvu vrstu odgovornosti, predanosti i pripadnosti grupaciji ili cilju. Četiri transnacionalna vala, od kojih je svaki bio vođen različitim svrhama i taktikama, su anarhistički val od 1880-ih do 1920-ih, antikolonijalni val do 1960-ih, val nove ljevice do kraja 1990-ih i religijski val. Kao što uočavamo, svaki val nestane kada i vjera u njegov uspjeh jer se ne pojavljuju nove grupe, a postojeće ne mogu prisvojiti nove članove. Početna nada proizlazi iz neočekivanih dramatičnih političkih događaja koji pokazuju koliko se svijet može promijeniti. Posljednji, religijski val, započeo je 1979. i traje još i dan danas, a svaki od prva tri je trajao oko četrdesetak godina prije nego što je završio (Rapoport, 2011). Trajanje svakog vala simbolično je sinkronizirano sa životnim vijekom jedne generacije, a koja je uvučena u problematiku tog vremena. Do nestajanja dolazi jer nove generacije ne osjećaju osobnu povezanost s borbom starih generacija, niti tu borbu smatraju nečim važnim. Jedina iznimka koja je preživjela val i opstala, čak i nakon njega, jest Irska republikanska armija (IRA).

„Od Francuske revolucije do danas, terorizam je pozicioniran kao snaga, kao kompleks sile u civilnom području nasilne borbe za kontrolom državne vlasti i njezinih protivnika u društvu (...), nasilni odnos tih dvaju aktera unutar društvenog poretka komponenta je vodilja u analizi dinamike terorizma“ (Bilandžić, 2014: 56). Misao vodilja jest da su izrazi teror i terorizam rezervirani za nedržavne aktere jer su teorijski zbunjujući i naizgled primjenjiviji na masovne pobune, dok s druge strane uporaba sile definira državu. To potvrđuje poznata Weberova definicija države kao zajednice koja ima monopol na legitimnu uporabu fizičke sile unutar određenog teritorija. Država je konceptualizirana kao jedina grupacija koja može legitimno

upotrebljavati nasilje te se stoga čini da je neprirodno uopće pričati o državnom terorizmu, jer se teror koristi da bi se opisao tip nasilja koji je inherentno nelegitiman.

„Obrisi terorizma kao antidržavnog djelovanja pojavili su se sa revolucionarnim previranjima 1848. u Europi. Godinu dana kasnije u radikalnom časopisu *Die Evolution* pojavio se članak bivšeg njemačkog državnog službenika Karla Heinzena pod naslovom *Murder* u kojem se obrazlagalo djelovanje pobunjeničkih skupina. Zaključak članka vrlo je jednostavan: budući da država čini zvjerstva prema društvu, članovi društva, ako žele postići slobodu, nemaju drugi izbor nego ponašati se na identičan način. Ubojstvo (teror) je stoga principalni agent progresa, esencijalni instrument u stvaranju povijesti“ (Bessner; Stauch, 2010; Chaliand; Blin, 2007(b); u Bilandžić, 2014: 58).

Teroristi polaze od istih pretpostavki. Društvena promjena koju oni žele neće se dogoditi reformama jer nitko tako nije doživio katarzu i prosvijetlio se. Za njih će ona postati moguća tek revolucijom i terorom. Teror s političkim ciljem se od samih početaka ratovanja i osvajanja pokazao kao najbolje sredstvo da se pokaže moć i ukaže na tuđu nemoć. Također, oduvijek su postojale i grupacije koje su željele utjecati te kontinuirano održavati taj utjecaj na javno mišljenje i stabilnost vlada kroz napade na stanovništvo ili fizičke građevine koje imaju političku ili ideološku svrhu. Proliferacija grupacija koje žele izazivati ili srušiti vlast određene države nasiljem i terorom pojavila se paralelno s pojavom tih istih nacija država. Iz toga možemo zaključiti da jedno bez drugoga ne može i da se od samih početaka koncept moderne države i terorizam isprepliću. Terorizam je „politički koncept. To je njegova ključna karakteristika koja ga razlikuje od drugih tipova nasilja, ujedno i presudna za razumijevanje njegovih ciljeva, motiva i namjera“ (Bilandžić, 2014: 56).

2.2. ŠTO TERORIZAM NIJE, A ŠTO JEST?

Kako bi rad što zornije prikazao fenomen prilagodljivosti terorističkih organizacija potrebno je razjasniti određene činjenice. Terorizam se često povezuje s gerilskim ratovanjem, najčešće zbog korištenja sličnih ili istih načina djelovanja u svrhu zastrašivanja i utjecanja na ponašanje kroz namjeravanu uporabu terora za stvaranje straha. Temeljna razlika između ta dva pojma je u tome što se gerilskim ratovanjem zove borba veće naoružane skupine individua koje djeluju kao vojna jedinica s neprijateljskim vojnim silama. Teroristi, s druge strane ne djeluju otvoreno kao naoružana jedinica, a u većini slučajeva ne pokušavaju zauzeti

teritorij i na njemu držati kontrolu nad stanovništvom i samim teritorijem. Oni, štoviše, izbjegavaju konvencionalan način ratovanja i uključivanje u borbu s neprijateljskim snagama, a meta napada su im najčešće civili.

Za znanstvenike koji koriste izraz „terorist je za nekoga samo terorist, a za nekoga drugoga borac za slobodu“ („*one man's terrorist is another man's freedom fighter*“), te za organizacije koje tvrde da su borci za slobodu, tvrdnja nije održiva jer se bore za nacionalno oslobođenje. Izraz je prvi put upotrijebio Karl Heinzen, „pojam samoodređenja koji se još uvijek koristi za opisivanje onih koji danas prakticiraju političko nasilje – i bio je prvi koji je pozvao revolucionare na počinjenje masovnih nasilnih akcija protiv civilnih populacija“ (Bessner i Stauch, 2010: 144). Čak i ako su im krajnji ciljevi legitimni, organizacija koja namjerno ubija i izvršava napade na civile je teroristička organizacija. „Neki zapadni stručnjaci, posebice mediji, s poteškoćom prihvaćaju osnovne razlike među različitim formama nasilja. „Teroristi,“ „komandosi,“ „sljedbenici,“ „urbani gerilci,“ „napadači,“ „borci za slobodu,“ „pobunjenici,“ i mnogi drugi pojmovi često se koriste naizmjenično, najčešće kao rezultat istinske zbunjenosti, ponekad vjerojatno i s političkom namjerom, jer gerila, u cijelosti ima, pozitivnu sliku odnosa s javnosti, koju teroristi jasno ne posjeduju“ (Laqueur, 1986: 90).

Nadalje, razlikujemo teroriste i terorističke organizacije od takozvanih vukova samotnjaka koji mogu koristiti iste taktike i možda izvršavati slične zločine, no ciljevi im se razlikuju. Cilj terorista je uvijek politički, odnosno napraviti širu društvenu promjenu. On je razočaran cjelokupnim sustavom i želi ga promijeniti iz samih temelja, dok je, s druge strane „vuk samotnjak“ motiviran vlastitim unutarnjim porivima i egocentričnim razlozima. Stoga, kao što jedna osoba ne može tvrditi da je politička stranka, tako ni individua koja izvršava akt terora koristeći *modus operandi* neke terorističke organizacije ne predstavlja istu. Ono što se treba naglasiti jest upravo egocentrizam, odnosno, njegov izostanak. Teroristi nisu vođeni željom za velikom zaradom i zadovoljavanjem osobnih potreba ili uvreda, upravo suprotno: oni su fundamentalni altruisti jer vjeruju da su se stavili u službu „dobre svrhe“ za postizanje „većeg dobra“, za širu zajednicu za čija se prava i zaštitu terorist i njegova organizacija bore. Nerijetko je takvo mišljenje među članovima organizacije postignuto ideološkom indoktrinacijom, vjerskom ili kulturnom tradicijom. Ovdje je još važno razlikovati teroriste i političke ekstremiste. Naime, ako ne koriste nasilje u provođenju svojih vjerovanja, ne može ih se smatrati teroristima – terorist je nasilna osoba koja je spremna i/ili navikla upotrijebiti silu/nasilje kako bi postigla svoje ciljeve.

Terorizam jest djelo velikog nasilja, ali je i djelo koje svoj uzrok mora imati u nekom postojećem problemu nepravde, progona i opresije. Taj problem je, za one na meti, vrlo stvaran i često nerješiv legalnim, pravosudnim ili nekim trećim putem. Laqueur kritizira moraliste koji vjeruju da će problem terorizma biti riješen kada se ukloni uzrok represije jer sretni i zadovoljni ljudi ne posežu za nasiljem. U praksi i stvarnom svijetu za njega je to neostvarivo jer je teško i nerealno misliti da je moguće osloboditi svijet svih konflikata. No, priznaje da što je veći stupanj represije, manja je tendencija pojavljivanja terorizma te da je uznemirujuće to što je, primjerice, terorizam u Španjolskoj dobio na snazi tek nakon smrti generala Franca. Slični primjeri mogu se pronaći i Francuskoj, Turskoj i Zapadnoj Njemačkoj gdje su se terorističke organizacije pojavile u socijaldemokratskoj vladi ili vladi ljevice. U efektivnoj diktaturi terorizam će se teško pojaviti i zaživjeti, no gotovo da nema demokratske države koja nije imala slučaj terorizma – niti jedna politička institucija nije savršena, a ako je blizu tog savršenstva, ili netko tvrdi da jest savršena, i dalje ima ograničenja. Neovisno o tome ima li neki društveni poredak visoku razinu pravde i humanosti, uvijek će postojati ljudi prema kojima taj sustav nije pravedan, a čije je mišljenje i duboka uvjerenost da je sustavu potrebna radikalna promjena koju se može postići samo nasiljem (Laqueur, 1986). Nameće se pitanje do koje razine u tim slučajevima društveni poredak zanemaruje ili namjerno umanjuje prava ljudi kada je za njih jedini izlaz nasilje, ubijanje i zastrašivanje. Odgovor je, zapravo, još jedno pitanje - zašto bi nacionalne države to dopustile? Razvoj kapitalizma kao modernog svjetskog sustava zajedno sa globalizacijom, napretkom tehnologije, rastućim ideološkim rasizmom i religijskim ekstremizmom stvara plodno tlo za razvoj svih oblika terorizma. Natjecanje za ekonomske resurse, moć, otpor dominaciji i represiji ili ideološkom i religijskom ekstremizmu dovelo je do pojavljivanja državnog i nedržavnog terorizma. Oni koji kontroliraju vlast i upuštaju se u državni terorizam motivirani su održavanjem globalne ekonomije, političkih struktura, hijerarhije kultura i ljudi kako bi prisvojili ekonomske resurse. Sve nedaće, nepravde i poteškoće s kojima se ljudi u svome životu susreću ne znače da će posljedično zasigurno doći do revolucije ili društvenog pokreta, niti da će tamo gdje ih ima zasigurno nastati teroristička organizacija. Za to je ipak potreban cilj u obliku političkog usmjerenja, duboko ogorčena zajednica koja želi promjenu te strukturni i određeni faktori ponašanja poput kolektivne nepravde, konstantne represije, eksploatorskih politika državnih elita, zanemarivanje i odbijanje rješavanja dugo postojećih problema na pravedan način. Ako se tome pridoda razvoj ekstremnih ideologija i religija, pojava vođa i kadrova u potlačenoj zajednici vrlo je lako stvoriti terorističku organizaciju. Možemo, dakle, zaključiti da je nedržavni terorizam politički odgovor na ekonomske, političke i kulturalne nejednakosti.

3. TERORIZAM KROZ PRIZMU TEORIJE I EROZIJA SOCIJALNE DRŽAVE

Ovo poglavlje bavi se teorijama koje mogu pružiti potrebne konceptualne okvire za razumijevanje terorizma. Od organizacijske teorije, kroz koju se objašnjavaju načini strukturiranja i organiziranja terorista u terorističke organizacije, preko teorije društvenih pokreta, jer terorizam je moguće proučavati kao oblik protestne politike koji se može analizirati unutar postojećih okvira teorije društvenog pokreta poput mobilizacije resursa, strukture političkih prilika i uokvirivanja (*framing*). Na samom kraju poglavlja proučava se teorija relativne deprivacije koja „polazi od pretpostavke da se ljudi osjećaju prikraćenima kada vlastitu situaciju procjenjuju nepovoljnijom u usporedbi sa situacijom drugih pojedinaca i skupina. Jaz između očekivanog i ostvarenog blagostanja stvara kolektivno nezadovoljstvo. Niz istraživačkih studija dokazuje da su pritisak/napregnuće (*strains*) ili nezadovoljstvo (*grievances*) uzrok terorizma (Bilandžić, 2014: 101).

S obzirom na uporabu nasilja terorista u ostvarivanju njihovih ciljeva i nasilnim protuterorističkim mjerama, terorizam se često ne povezuje s mekom silom. Ipak, terorističke organizacije koriste i sebi pripisuju ideologije koje privlače određene pojedince ili segmente u njihovom neposrednom okruženju i izvan nje. Slično tome, inicijative protiv terorizma koje obuhvaćaju korisnost meke moći mogu biti uspješnije od onih koje pozivaju na rat protiv terorizma i koje se oslanjaju na upotrebu gole sile. Unatoč gotovo osamnaest godina globalnog rata protiv terora⁶, terorizam ostaje jedna od glavnih prijetnji s kojom se suočava svjetska zajednica. Posljednjih godina fenomen je preuzeo novu i mračnu fazu brutalnosti. Obezglavljenja, ubojstva, otmice, operacije samoubojstava, pa čak i spaljivanje živih neprijatelja - sve su to postala gnusna obilježja misli koje usvajaju ekstremnu brutalnost i nasilje kao taktiku. To podiže mnoga pitanja o uspješnoj borbi protiv terorizma, a jedan od važnijih odgovora je da ne postoji vojno rješenje za terorizam. Bivši britanski ministar vanjskih poslova David Miliband još je 2009. godine upozorio na činjenicu da je objavljivanje „rata na teror“ bilo pogrešno jer fraza stvara ideju o ujedinjenom globalnom neprijatelju te ohrabruje primarno vojne odgovore.⁷

---

⁶ (engl. *War on Terror*) je krilatica za rat koji su pokrenule Sjedinjene Američke Države protiv globalne terorističke mreže Al Qaide i protu-američkih država i organizacija u svijetu, nakon terorističkih napada u američkim gradovima New Yorku i Washingtonu 11. rujna 2001. godine.

⁷ <https://www.theguardian.com/commentisfree/2009/jan/15/david-miliband-war-terror> Pristupljeno 10.6.2018.

U ostvarivanju svojih ciljeva teroristi se koriste mekom moći, a ona je „sposobnost darivanja željenog kroz privlačnost, a ne prisilu ili danak. Nastaje iz privlačnosti državne kulture, političkih ideala i politika“ (Nye, 2004). Kada govorimo o terorizmu ne možemo koristiti izraze poput „privlačnost državne kulture, političkih ideala i politika“, ipak, isključimo li konotaciju državnog, po svemu sudeći dolazimo do zaključka da teroristi u najmanju ruku posjeduju privlačnost kulture, ideala i politika te se kroz razne forme organiziranja trude stvoriti istu. Razmjeri njihovih zločina su neupitno veliki, a „širenjem informacijske revolucije sukobi će sve više ovisiti o informacijskim i komunikacijskim mogućnostima te će, više nego ikada prije, znanje i sposobnost korištenja “mozgova”, odnosno tzv. “meka snaga”, postati odlučujućim čimbenikom rješavanja sukoba“ (Perešin, 2007:98).

3.1. ORGANIZACIJSKE TEORIJE

Prvi od nekoliko pristupa, za koje se smatra da su relevantni u ovome radu, jest organizacijska teorija. Unutar studija terorizma izraz „mreža“ se često koristi kao referenca na organizacijske razine analize i najjednostavnije služi da bi se opisala nejasna disperzivna i nehijerarhijska struktura islamskog terorizma. John Arquilla i David Ronfeldt u *Advent of Netwar* navode mreže (engl. *network*) u novoj školi misli društvenih znanosti kao „specifične mrežne oblike organizacije, različite od hijerarhije i tržišnih oblika“ (1996: 19). Prema Bilandžiću se „mrežna struktura sastoji od brojnih ćelija (stanica) povezanih na različite načine“ te su „tri osnovna mrežna oblika organizacijske strukture: lančana ili linijska mreža (*chain or line network*), zvjezdasta/čvorna mreža odnosno mreža kotača (*hub, star, wheel network*) i svekanalna ili potpuna matrična mreža (*all channel or full-matrix network*)“ (2014: 188).

Organizacijska razina analize grupa, daleko otežana i izazovna, je jedan od najizglednijih načina u boljem shvaćanju terorizma jer su upravo te grupacije prva stavka prepoznatljivog terorizma s kojima se pravna država i sigurnosne agencije svakodnevno bore. Terorističke organizacije zahtijevaju totalnu posvećenost svojih članova organizaciji, reguliraju međusobne odnose, traže koheziju kroz međuovisnost i međusobno povjerenje te, nadalje, uvjeravaju svoje članove kroz indoktrinaciju u potpuno prihvaćanje ciljeva i načina djelovanja terorističke organizacije. Dakle, postoje određeni društveni parametri koje možemo proučavati i prema njima odrediti kriterije i koncepte koji će nam pružiti upotrebljivi skup kategoriziranih definirajućih procedura koje objašnjavaju nastanak, razvoj, uzroke i analitičku važnost određenog društvenog fenomena. Ne postoji teorija terorizma koja bi zadovoljila kriterije te sveobuhvatne socijalno-znanstvene teorije. No, s druge strane pitanje je koliko

teorija u društvenim znanostima uopće udovoljava istim tim kriterijima. U ovome se radu, stoga, koristi multidisciplinarni pristup, iako neke znanosti, poput suvremenih socioloških pristupa koje koriste teorije kolektivnog nasilja i društvene geometrije, tvrde da je potreban uvid u socijalnu geometriju aktera. Moramo uzeti u obzir, prema Bilandžiću, da čisti terorizam ima interkolektivni pravac, jedna grupacija protiv druge. No, ima i pravac prema gore (*upwardly*), odnosno teroristički udari protiv vlasti, dominantnog neprijateljskog režima ili socioekonomski i politički superiorne zajednice. Nadalje, uz napredak tehnologije učinak terorizma se udvostručava, a globalizirani svijet koji svakodnevno komunicira pridonosi povećavanju stupnja različitih forma „ljudskih bliskosti“ (Bilandžić, 2014).

Tradicionalni ili stari terorizam karakteriziraju pojedinci okupljeni u kolektivu prepoznatljive organizacije koji se poistovjećuju jedni s drugima. „Ta organizacija ima jasnu zapovjednu i upravljačku strukturu s definiranim političkim, socijalnim ili ekonomskim ciljevima“ (Hoffman, 1999: 8). Takve organizacije bez ikakvog susprezanja preuzimaju krivicu i daju iscrpne detalje o počinjenju napada te su njihove akcije, namjere, pa i sama ideologija, razumljive, iako fanatične i politički radikalne. Nove i suvremenije terorističke organizacije sve su povezanije kroz tehnologiju i njen napredak jer informacijska revolucija pogoduje nastajanju i jačanju mrežnih oblika organizacije te istodobno omogućuje ostvarenje njihovih komparativnih prednosti nad hijerarhijskim oblicima. No, Pastor Periša napominje kako neki „autori hijerarhijski oblik „starog“ nacionalno omeđenog terorizma organizacije predstavljaju kao suprotnost novom „mrežnom teroru“. Detaljnijom analizom se dolazi do zaključka da i stari i novi terorizam⁸ karakterizira osebujan oblik upravljanja te niz dodatnih značajki koje odgovaraju mješavini hijerarhijskih i mrežnih organizacijskih obilježja“ (Pastor Periša, 2012:140). Organizacijski pristup smatra da je glavni cilj terorističkih organizacija preživljavanje, kao i svake druge organizacije, poput državnih institucija ili poduzeća. Tako se terorizam objašnjava kao rezultat organizacijske borbe za život, obično u nepovoljnom i kompetitivnom okruženju za njih. Vođe organizacija stvaraju korist i poticaje za svoje članove kako bi osigurali opstanak organizacije. S druge strane, organizacija odgovara i reagira na pritiske izvana promjenom poticaja koje se nude članovima ili inovacijama. Te organizacije su samoodržive i čine sve što je potrebno da bi preživjele, a jedan od načina je isporuka dobara članovima kako bi ih zadržala u organizaciji. To mogu biti materijalna dobra ili javna dobra u Olsonovim terminima, nematerijalna dobra poput poštovanja ili osjećaja

---

⁸ Kako Periša tvrdi: „Novi“ terorizam je po rasprostranjenosti organizacije i djelovanja globalan, a po načinu organiziranja decentraliziran. Ima puno ambicioznije ciljeve, koristi nove strategije, doktrine i taktike i povećano je smrtonosan. Ciljevi mu sežu do namjere destabiliziranja cjelokupnog socijalnog sustava napadnute države i međunarodnih odnosa, a napadi mogu biti bilo koje vrste i obuhvatiti uporabu bilo kojeg zamislivog oružja.

pripadnosti mreži društvenih odnosa Također „ljudi su nekada motivirani željom za osvajanjem prestiža, poštovanja, prijateljstva, te ostalih socijalnih i psiholoških ciljeva“ (Olson, 2002: 60). Organizacijska teorija pretpostavlja da su poticaji obećani članovima od velike važnosti za shvaćanje zašto individue uopće pristupaju terorizmu, te od toga i proizlaze ograničenja ove teorije. Teško je zaviriti u unutrašnjost terorističke organizacije - njene strukture, vođe, članove i poticaje međutim ne moramo ući u određenu korporacijsku tvrtku da bi znali kako se ona ponaša na tržištu i zašto. Ekonomska teorija organizacija Alberta Hirschmana može se koristiti za objašnjenje održavanja organizacija u konkurentnom okruženju (Hirschman, 1970). Ova literatura sugerira da su terorističke organizacije poput tvrtki koje se natječu u okruženju u kojem će uvijek pokušati preživjeti, što se dodatno potvrđuje razmatranjem u poglavlju o socijalnom poduzetništvu. Neke terorističke organizacije ponašaju se poput konkurenata na tržištu⁹.

Nasuprot tome, transnacionalne terorističke organizacije su slične političkim organizacijama u smislu da su političke skupine (Oots, 1986). Ova linija argumentacije tvrdi da je glavna funkcija organizacija služiti kolektivnim interesima svojih članova (Sandler, 1992). Da bi se postigao ovaj cilj, oni daju javna dobra svojim članovima. Palestinska domovina, financijska dobit od terorista ili ilegalnih aktivnosti samo su neki od primjera tih dobara. Više o tome bit će u nadolazećim poglavljima.

3.2. TEORIJE DRUŠTVENIH POKRETA

Terorizam je oblik prijeporne politike koji je moguće analizirati s osnovnim pristupom društvenog pokreta, odnosno, mobiliziranja resursa, strukture političkih prilika i uokvirivanja. Kulturne perspektive pozivaju na pitanja kolektivnog identiteta koja omogućuju stalnu militantnost, a istraživanje pokreta preporučuje alternativne koncepcije terorističkih mreža (Beck, 2008). Teorija društvenog pokreta, zahvaljujući svojoj integrativnoj i interdisciplinarnoj prirodi, ima jedinstvenu poziciju, te pruža potreban konceptualni okvir studijama političkog nasilja i terorizma. Colin Beck smatra kako je nepotrebno debatirati oko univerzalne definicije te da je najjednostavnije gledati teror kao oblik prijeporne politike. Kroz perspektivu integrativnog pristupa može se pristupiti svim oblicima političkih prijepora. Izazovi odozdo, odnosno društvenih pokreta, su jedan oblik prijepora, dok djela država, elita i protupokreta konstituiraju druge dimenzije prijepora. Ovaj pristup taktike, pokrete i aktere vidi raspoređene uzduž dugačkog spektra povezanih fenomena, a ne kao zasebne formalne

---

⁹ Npr: Irska republikanska armija natječe se sa Irskom nacionalnom oslobodilačkom vojskom.

kategorije. Terorizam je oblik kolektivnog djelovanja jer je pokret s političkim ciljem (Beck, 2008).

Kolektivna ponašanja koja su se usredotočila na pokrete, koji su posljedica nepravde ili društvene napetosti, dominiraju klasičnim pristupom studija društvenih pokreta. Primjerice, otuđenje od masovnog društva motivira pojedince da sudjeluju u kolektivnoj akciji (Kornhauser, 1959). David Canter u svojoj knjizi *The Faces of Terrorism: Multidisciplinary Perspectives* citira službeni izvještaj britanskog House of Commonsa koji tvrdi da „mentori prvo moraju identificirati individue iz veće grupe koji su podložni radikalizaciji; kasnije ih „razvijaju“ privatno u malim grupama sve dok te individue ne počnu međusobno jedan drugoga „hraniti“ radikalizacijom“ (Canter, 2009: 137-138). Očito je, dakle, da društveno okruženje ima utjecaj na razvojne procese radikalizacije. Ovi klasični modeli primarno predstavljaju psihološki proces u kojem društveni uvjeti utječu na pojedince i motiviraju ih da izazivaju status quo (McAdam, 1999). Pitanje koje se ovdje postavlja je zašto se neke motivacije „organiziraju“ u održivi sadržaj i pokrete, a neke ne. Odgovor na to su materijalni resursi i baza pristaša ili, ako to nije moguće, infrastruktura organizacija koja će potraživati novac i stvarati kolektivne akcije. Terorističke organizacije lako pružaju taj odgovor jer, jednom kad su osnovane, organizacije gravitiraju formalizaciji, što rezultira profesionalnom jezgrom koja vodi kolektivne akcije. Tako postavljene stvari omogućuju terorističkim organizacijama da opstaju i prilagođavaju se promjenjivim okolišnim uvjetima.

Vidljivo je da terorističke organizacije imaju iste dileme kao i društveni pokreti. Potrebni su im resursi i potpora, a za, primjerice, samoubilačke akcije trebaju i pojedince koji su spremni riskirati – umrijeti. Štoviše, čini se da je puno terorističkih grupacija strukturirano poput modernih društvenih pokreta. Visoko profesionalizirana jezgra zapovijeda i upravlja napadima, odnosno potezima, prikuplja resurse i pruža sveobuhvatno vodstvo široj bazi pristaša. Primjenjivost teorije mobilizacije resursa vidljiva je i kod dugovječnih terorističkih organizacija te one dugoročnim provođenjem akcija prelaze u formalne organizacije¹⁰. Te dugoročne akcije su odgovor na kolektivno nezadovoljstvo određene političke prilike i vanjsko okruženje, odnosno ograničenja kojima se bavi nadolazeće poglavlje teorije relativne deprivacije.

Militantne organizacije i njihovo političko nasilje, dakle, ne proizlaze samo iz društvenih nepravda ili mobilizacije resursa, već ovise o specifičnim političkim događajima i situacijama koje stvaraju prilike. Pokreti, baš kao i terorističke organizacije, koriste retoriku i simboliku

---

¹⁰ Hamas, Tamiški tigrovi i Hezbollah su svoju organizaciju pretvorili u kvazi-vlade na područjima koje kontroliraju uz konstantno izvođenje militantskih akcija.

kako bi opravdali svoje djelovanje, koje usklađuju sa širim društvenim narativom, i kako bi stekli popularnost – tzv. uokvirivanje (*frame alignment*) (Beck, 2008). Kulturni faktor izrazito je bitan za terorizam s religijskim motivacijama ili ideologijama. Njegova važnost je time veća jer terorističke organizacije koriste moment stvaranja identiteta kao motivaciju za širok raspon pristaša. On postaje metoda stvaranja i održavanja kolektivnog identiteta. Mobilizacija izvan formalnih organizacija odvija se kroz mreže, i to društvene. „Moderni internacionalni terorizam preuzima oblik mreže, gdje sudionici postoje kao neovisne operacijske ćelije povezane vezom između par ključnih operativaca“ (Beck, 2008: 1573). Pojedinci će se prije priključiti pokretu ako su njihovi prijatelji, obitelj ili rođaci već u njemu. Te mreže, stoga, su ključne, ne zbog strukture, već zbog učinka na obveze i regrutiranje članova.

3.3. TEORIJA RELATIVNE DEPRIVACIJE

Teorija relativne deprivacije je teorija koja pokušava povezati motivacije terorizma i ekonomske slabosti, ili marginalizaciju. Koncept je formulirao američki sociolog Samuel Andrew Stouffer 1949. godine (Smith i Pettigrew, 2015), a razvio Robert K. Merton, u radu *Social Theory and Social Structure*, 1968. godine (Bilandžić, 2014). Prvu sistematsku analizu povezanosti političkog nasilja i ekonomske marginalizacije ponudio je Ted R. Gurr u svojoj teoriji relativne deprivacije. On vidi pobunu kao posljedicu političke frustracije koja proizlazi iz jaza između percepcije individualnog prava i stvarnosti postizanja cilja. Situacije u kojima dvije asimetrično privilegirane skupine surađuju pod istim nacionalnim kišobranom može dovesti do frustracije „oštećenih“ ili onih koji se boje da im se privilegirani status može ugroziti. Tessier sugerira da je ovakvo međusobno djelovanje dvaju takvih suparničkih aktera – pretežno hinduskih Tamila i budističkih Singaleza – krivo za ozbiljnost nasilja u kontekstu Šri Lanke (Schmid, 2011). Umjesto specifičnog gledanja na ekonomsko blagostanje kao statički položaj postignuća bogatstva, neki su autori ukorijenili podrijetlo terorizma kao reakciju na nedostatak razvoja. Radikalizam je manje reakcija na percipirano stanje nerazvijenosti nego posljedica nemogućnosti države da postigne razumnu stopu gospodarskog rasta. Dakle, ne-državni terorizam nije rezultat siromaštva, već rezultat nedostatka legitimiteta države – simptom nepotpune vlasti, korupcije i neučinkovitosti.

Teorija relativne deprivacije zahtijeva da ljudi uspoređuju svoju situaciju s nekom drugom mogućnošću, poput načela što bi „trebalo biti“. To je naglasak na pravu ili „zasluženu“ koje razlikuje teoriju relativne deprivacije od drugih psiholoških i socioloških teorija koje uključuju referentne usporedbe. Primjerice, ako ljudi vjeruju da su negativne razlike zaslužene

ili legitimne, vjerojatno se ne osjećaju ogorčeno ili frustrirano, iako prepoznaju svoj nepovoljni položaj (Folger, 1987). S druge strane ljudi koji vjeruju da je nepovoljni položaj proizvod nelegitimnog procesa osjećat će se ljutima i frustriranima, odnosno sklonima djelovanju ovisno o percipiranoj dubini rascjepa.

Pojedinci koji osjećaju relativnu deprivaciju stvaraju kognitivne usporedbe, koje zatim pretvaraju u kognitivne procjene, da su oni ili njihova grupa u nepovoljnom položaju, percipiraju te nedostatke kao nepoštene, i zamjeraju te nezaslužene nedostatke. Ako bilo koji od ova četiri zahtjeva nije ispunjen, nemamo teoriju relativne deprivacije (Smith i Pettigrew, 2015). Teorija postulira subjektivno stanje koje oblikuje emocije, kognitivne sposobnosti i ponašanje te povezuje pojedinca s međuljudskim i međugrupnim razinama analize. Upravo se time subjektivno formiranim stanjem terorističke organizacije koriste za održavanje strukture mreža, te devijantne i nasilne akcije.

Terorizam je prvenstveno odgovor na različite suptilne, interaktivne, međusobno povezane i mijenjajuće psihološke strukturne čimbenike koje očituju počinitelji i publika. Relativna važnost svake neovisne varijable ovisi o kontekstu, koji uključuje: vrstu počinitelja, teroristički čin, cilj, zemlju, publiku i vremensko razdoblje (Canter, 2009). Umjesto traženja uzroka ili pokušaja utvrđivanja geneze problema kod pojedinaca ili društvenih struktura, relativna deprivacija pomaže senzibilizirati proces i emociju zločina, fluidnost devijantne aktivnosti i kao takva povezuje se sa suvremenim problemima kulturne i psihosocijalne kriminologije. „Niz istraživačkih studija dokazuje da su pritisak/napregnuće (*strains*) ili nezadovoljstvo (*grievances*) uzrok terorizma. U tom kontekstu ističu se: materijalna deprivacija, problemi povezani s globalizacijom i modernizacijom, kulturna, ekonomska i vojna dominacija Zapada, teritorijalni, religijski i etnički prijepori, politička, etnička, rasna i religijska diskriminacija; vojna okupacija; negiranje i kršenje ljudskih prava; izazovi kolektivnom identitetu (identificid)“ (Bilandžić, 2014:101). Ova teorija pomaže u popunjavanju uzročno posljedičnih praznina, daje shvatljivi kontekst i bolje psihološko razumijevanje terorista kao pojedinaca i njihovih motivacija. Koncept relativne deprivacije čini se redukcionističkim, ali se pretvara u snažan analitički koncept, osobito kada se sintetizira sa socijalno psihološkim teorijama identiteta i formiranja grupacije. Pojedinci koji osjećaju relativnu deprivaciju imaju izrazito jaku potrebu stvoriti pozitivan koncept samopoimanja. U osnovi, postoji potraga za pozitivnim statusom u nekoj određenoj grupi u odnosu na vanjsku grupu ili usporednu referentnu grupu. To traženje statusa ne mora se nužno manifestirati u diskursu frustracije zbog percipiranog marginaliziranog ili isključenog položaja, no ako se

takvo poimanje samoga sebe održava kroz neko vrijeme, takve osobe su podložnije radikalizaciji i indoktrinaciji.

4. TERORISTIČKE ORGANIZACIJE KAO SOCIJALNI PODUZETNICI

Ovo poglavlje bavi se posljednjim pristupom koji se formira u okviru poduzetništva. Posljednih godina raste zainteresiranost za ovom tematikom, no to su većinom stručnjaci iz područja ekonomije. Nedovoljan je broj članaka i znanstvene literature koja se bavi tematikom socijalnog poduzetništva kao ključnom u studijama terorizma. Doprinos pristupa ovom diplomskom radu je organizacijsko objašnjenje mobilizacije resursa, inovativnosti i djelovanja terorističkih organizacija. Ovo poglavlje prikazuje most između društvenog, političkog, ekonomskog te nasilno-kriminalnog djelovanja. Kao i po pitanju definiranja terorizma, također ne postoji konsenzus oko definiranja koncepta socijalnog poduzetništva, te ga proučavamo kroz različite znanstvene discipline. No, iako je to kompleksan koncept, svi teorijski pristupi naglašavaju da je to djelovanje usmjereno prema neodgovorenim potrebama u socijalnoj sferi te postizanju općeg dobra i blagostanja (Vidović, 2012).

4.1. KONCEPT SOCIJALNOG PODUZETNIŠTVA I NJEGOVO DEFINIRANJE

Zelena knjiga o poduzetništvu definira poduzetništvo kao „način razmišljanja i proces kreiranja i razvijanja ekonomskih aktivnosti stapanjem spremnosti na preuzimanje rizika, kreativnosti i/ili inovativnosti s razumnim upravljanjem, unutar nove ili postojeće organizacije“ (European Commission, 2003: 6). Najpoznatiji i prvi primjer socijalnog poduzetništva jest Grameen Bank iz Bangladeša, koju je osnovao Muhammad Yunus 1976. godine. Nastala je kao banka za siromašne, što je i njen doslovan prijevod, a danas je jedna od najutjecajnijih organizacija u ekonomskom i društvenom životu Bangladeša (Vidović, 2012). Pojam socijalnog poduzetništva (*social entrepreneurship*) u SAD-u je prvi ustoličio William Bill Drayton, pionir socijalnog poduzetništva i osnivač Ashoka¹¹ organizacije 1980. godine, te ga definira kao „poduzetništvo s etičkim integritetom, kojemu nije cilj osobna korist ili maksimiziranje profita već usmjerenost na društvene vrijednosti. Drayton je isticao važnost inovativnog pristupa rješavanju socijalnih pitanja te je smatrao da je za korjenite promjene potrebno uključiti što više ljudi širom svijeta“ (Vidović, 2012: 23).

Zahra i drugi (2008) navode razlike u globalnom bogatstvu, pokret korporativne društvene odgovornosti, tržišne, institucionalne i državne promašaje te tehnološki napredak i dijeljenu

---

¹¹ www.ashoka.org

odgovornost kao četiri ključna faktora koja pokreću globalizaciju socijalnog poduzetništva (Hao, 2011). Rastući društveni problemi potiču korporacije da odgovaraju pozitivno i preuzimaju odgovornost u društvenom sektoru. To pak potiče aktivnost socijalnog poduzetništva korporativnih i neprofitnih organizacija, koja povećava i poslovnu vrijednost, te ima pozitivan društveni učinak. Nestajanje granica između različitih sektora vodi inovativnim pristupima rješavanju socijalnih problema (Seelos i Mair, 2005; Sen, 2007 prema Hao, 2011). Socijalno poduzetništvo nastaje kao odgovor na kompleksne društvene potrebe (Hao, 2011). Prema Roberts i Woods, autorima *Changing the world on a shoestring: The concept of social entrepreneurship*, socijalno poduzetništvo je u „uzbudljivoj fazi djetinjstva, slabo po pitanju teorije i definicije, ali jako po motivaciji i strasti“ (Roberts i Woods, 2005: 45). Za Deesa je socijalno poduzetništvo više vrsta poduzetništva nego vrsta socijalnog djelovanja, a socijalni poduzetnici su prvenstveno poduzetnici“ (Dees, 1998: 2). Ako usporedimo poslovne poduzetnike, koji se fokusiraju na ekonomiju, sa socijalnim poduzetnicima, kojima je fokus na društvenoj promjeni, jasno je da su potonji „motivirani, kreativni individualci koji propitkuju status quo, iskorištavaju nove prilike, odbijaju odustati i mjenjanju svijet na bolje“ (Bornstein, 2004: 15). Roberts i Woods imaju sličan pogled te tvrde da je socijalno poduzetništvo „konstrukcija, evaluacija i težnja za prilikama za transformativnu društvenu promjenu koju provode vizionari, strastveno predani individualci“ (Roberts i Woods, 2005: 49). U širem kontekstu socijalno poduzetništvo kao proces uključuje inovativnu upotrebu i kombinaciju resursa za poticanje prilika za kataliziranje društvenih promjena i rješavanje društvenih potreba (Mair i Marti, 2006). Socijalno poduzetništvo je proces prepoznavanja i korištenja resursa u potrazi za prilikama koje imaju mogućnost, ili stvaraju mogućnost, kreiranja društvene vrijednosti s inovativnim metodama. Socijalni poduzetnici su inovativni, snalažljivi i orijentirani na rezultate te koriste strategije iz poslovnog i neprofitnog svijeta kako bi maksimizirali društveni utjecaj. To poduzetnički vođe čine kroz različite vrste organizacija, od velikih do malih; novih i starih; religioznih i sekularnih; profitnih i neprofitnih te hibridnih (Hao, 2011).

Socijalno poduzetništvo uvijek teži sustavnoj transformaciji društva koja dovodi do uspostavljanja novog balansa među društvenim strukturama, odnosno nove socijalne ravnoteže (Vidović, 2012), a naglasak stavlja na provedbu samih akcija (Martin i Osberg, 2007).

Bitno je spomenuti i razlikovati društveno odgovorno poslovanje (engl. *corporate social responsibility*), koje podrazumijeva da se dio dobiti izdvaja za određene društvene ciljeve i

„koji se određuje kao integriranje društvenih i ekoloških vrijednosti u komercijalno poslovanje poduzeća. Ovaj se koncept ponekad miješa sa socijalnim poduzetništvom jer oba sadržavaju socijalnu i ekonomsku komponentu“ (Vidović, 2012: 25). To je svojevrsno povremeno sudjelovanje u društveno korisnim pothvatima, tj. „čista komercijalna aktivnost, usmjerena prvenstveno na profitne ciljeve“ (ibid) dok je socijalno poduzetništvo strogo orijentirano na ostvarenje isključivo društvenih ciljeva (Bubić, 2011).

Nadalje, važno je razlikovati socijalni aktivizam od socijalnog poduzetništva. Socijalni aktivisti, nastoje "napraviti promjenu u sustavu u kojemu je prepoznata ravnoteža, ali ne pokreću nužno poduzetnički pothvat (...) Njihova akcija ostaje indirektna i odnosi se na zagovaranje promjena“ (Vidović, 2012: 26). Dakle, u odnosu na socijalni aktivizam i društveno odgovorno poslovanje, „socijalni poduzetnik pokreće akciju i stvara novu i stabilnu ravnotežu“ (Martin i Osberg, 2007: 22).

4.2. TERORIZAM KAO OBLIK SOCIJALNOG PODUZETNIŠTVA

Neke od gore navedenih definicija socijalnog poduzetništva podsjećaju na opise određenih terorističkih aspekata. Evidentno je da se teroristi ponašaju poput poduzetnika kako bi ostvarili društvene promjene i svoje političke ciljeve. Prema Abdukadirovu poduzetnici su motivirani željom da iskoriste priliku i ostvare profite, također često imaju drugih prilika za zaposlenje, ali su motivirani samim rastom svog poduzeća u veličini i dobitcima (Abdukadirov, 2010). Kao i klasični poduzetnici, teroristički vođe stvaraju „inovacije u ratovanju, iskorištavaju izvore moralne kohezije kako bi grupa rasla kroz fiktivno sredstvo, te pronalaze nove izvore prihoda kroz integraciju s transnacionalnim kriminalom. Rutinski mijenjaju svoje taktike i ciljeve. Stalno se inoviraju i prolagođavaju promjenom okoline“ (Abdukadirov, 2010: 604). Okolina u kojoj djeluju ih tjera da budu poduzetnici jer kako vlade, primjerice, stvaraju protustrategije i traže načine za prevenciju terorizma, tako i teroristi pronalaze nove, inovativne načine za djelovanje kao odgovor na protustrategije vlada.

Financiranje terorizma je poput „poluge za podršku logističkim i operativnim rashodima. Aktivnosti financiranja terorizma mogu se kategorizirati na dvije različite razine analize: operativne i strateške. Kratkoročni izvori financiranja obično se iskorištavaju za operativnu svrhu i predstavljaju fleksibilno sredstvo financiranja sredstava“ (Lemieux i Prates, 2011: 368). Strateški financijski ciljevi su održavanje dugoročnih aktivnosti strukturirane organizacije, poput propagande, treninga, regrutacije, održavanja baze pristaša i terorističkih

baznih kampova ili društvene infrastrukture, poput škola, bolnica, udruga i sličnog. Ekonomski razvoj, ulaganje u kapital, društveni ili materijalni, te poduzetništvo predstavljaju moguće komponente terorističkih ciljeva. Radikalnim i nasilnim pokretima zahtijevaju održive ekonomske projekte kako bi politički i religijski razlozi bili održivi.

Teroristički poduzetnici i njihovi pristaše nisu motivirani profitom, iako se često uključuju u kriminalne aktivnosti koje generiraju profit, kao što već znamo, to nisu njihove primarne aktivnosti. Ti profiti se koriste kako bi se subvencioniralo političko nasilje. „Strukturna složenost (koordinacija), sofisticirano upravljanje (komunikacija) i opseg aktivnosti (specijalizacija) terorističke organizacije neizbježno oblikuju financijske potrebe i utječu na održivost skupine i njegovu sposobnost izvršavanja nasilnih akcija“ (*ibid*: 369). Nadalje, ti profiti ne distribuiraju se unutar organizacije članovima i sponzorima stoga „terorističke organizacije djeluju pod ograničenjem ne-distribucije“ (Abdukadirov, 2010: 605), baš poput i neprofitnih organizacija socijalnog poduzetništva. Još jedna definirajuća karakteristika jest inovativnost strategija u stvaranju društvenih vrijednosti. Terorističko nasilje, proizvod terorističkih organizacija, jest kriminalno te se one stoga smatraju socijalnim poduzetnicima kriminalnog oblika. Kako se kriminalne bande ne izjednačavaju s legitimnim poduzećima, tako se niti terorističke organizacije ne izjednačuju s neprofitnim organizacijama. Ipak, terorističke organizacije funkcionalno djeluju kao socijalni poduzetnici.

Nadalje, „socijalna poduzeća fokusiraju se na proizvodnju javnih i kvazi javnih dobara“ (*ibid*). Ta dobra prema ekonomskoj terminologiji nisu isključiva niti suparnička, no da bi se opisala i shvatila razlika u krajnoj liniji koristi se političko objašnjenje. Ako se dobro shvaća kao ono dobro koje generira značajne pozitivne eksternalije za javnost u cjelini, obično se smatra javnim dobrom. Obrana se, primjerice, smatra klasičnim javnim dobrom, a u nekim slučajevima rezultat kolektivnog političkog nasilja, poput revolucije, može se smatrati javnim dobrom, jer oslobađa populaciju od opresivne vlasti ili stranih napadača (Abdukadirov, 2010). Teroristi tvrde da brane interese većinske zajednice i organizacije te teorija javnih dobara igra veliku ulogu u objašnjavanju formiranja terorističkih organizacija. Obrana je javno dobro koje inače pruža vlada. No, ako se terorističke organizacije formiraju da bi pružile to isto javno dobro to je možda rezultat nemogućnosti vlade da zadovolji tu potrebu. Neke terorističke grupacije stvaraju i vode velike mreže socijalnih usluga, koje često nadopunjuju ili čak zamjenjuju usluge koje pruža vlada.

Strategije financiranja terorista transformirale su se tijekom proteklih desetljeća, iskorištavajući poslovne prilike s tržišta u nastajanju, u trend globalizacije i strukturne

transformacije financijskih mreža. Globalizirana ekonomija olakšava trgovinu legalnim i ilegalnim dobrima te uslugama na nekoliko tržišta, bez diskriminiranja uključenih aktera i bez obzira na vrstu trgovine. Zapadne protuterorističke agencije povezale su terorističke pravne i ilegalne međunarodne poslove, poput krijumčarenja novca i roba, jer predstavljaju podcijenjeni strateški izvor prihoda. Ti izvori financiranja visoko su integrirani u zapadne ekonomije i oslanjaju se na postojeće ekonomske međuovisnosti između nacionalnih financijskih sustava i ilegalnih dobavnih pravaca, globalnih tržišta, pravnih osoba i kriminalnih organizacija (Lemieux i Prates, 2011). U takvome konceptualnom okviru ilegalno i legalno gubi svoj smisao, te prevladava samo ekonomsko preživljavanje ili razvoj.

Zapad se suočava sa izazovom konceptualiziranja terorista kao nasilnih političkih aktera koji posjeduju više od puke sposobnosti da unište i imaju sposobnost razvijanja i iskorištavanja gospodarskih struktura. „Postoji nedostatak strateške artikulacije između političkih, financijskih i neprofitnih aktera u rješavanju temeljnih uzroka nekoliko pokreta širom svijeta. Politika održivog ekonomskog razvoja u neuspjelim ili tranzicijskim državama zasigurno bi odbacila ili spriječila pretvaranje antagonističkih društvenih skupina u nasilne političke skupine“ (Lemieux i Prates, 2011: 376).

5. STUDIJE SLUČAJA

U ovome radu primjenjena je istraživačka metoda studije slučaja. „Metoda slučaja sastoji se od niza istraživačkih postupaka usredotočenih na rješavanje problema nekog jediničnog sustava u kontinuumu njegovih situacija. Jedinični sustav može biti pojedinac, obitelj, socijalna skupina, organizacija ili njen dio te politička zajednica“ (Biličić, 2005: 218). Postavljaju se pitanja kako i zašto se nešto događa, a u središtu je suvremeni fenomen unutar nekog konteksta stvarnog života (Yin, 2007). U ovom slučaju to je fenomen organiziranja i transformacije terorističkih organizacija, a predmet istraživanja su terorističke organizacije, Hezbollah i Oslobodilački tigrovi tamilske domovine. Za razvijanje i upotrebu metode studije slučaja prvotno je razvijen teorijsko-konceptualni okvir koji se smatra važnim za provedbu studije. U obzir se uzima fizički kontekst okruženja, uvažava se povijesni, socijalni i kulturalni kontekst koji je važan za razumijevanje ovih individualnih slučajeva. Koriste se kvalitativne i kvantitativne vrste podataka poput analize pisane dokumentacije primarnih i sekundarnih izvora, prošlost, opis trenutnog ponašanja, subjektivni, ali i objektivni podaci.

Terorizam je sam po sebi kao studija kompleksno i teško definicijski obuhvatljivo područje. „U stanjima teorijskog siromaštva određene znanstvene discipline, kada postoji obilje podataka, a malo teorije (...) slučajevi su jedino razumijevanje određene problematike“ (Biličić, 2005: 219). Odabran je dizajn s dva slučaja koji imaju određenu svrhu unutar općeg okvira istraživanja, ali i radi vanjske valjanosti nalaza s obzirom na one koji su mogli biti dobiveni na temelju samo jednog slučaja (Yin, 2007). Oba slučaja promatraju se kroz iste indikatore kojima se traže podaci u smislu činjenica i zaključaka, iz kojih se pak izvode eksplanatorne informacije.

Prema definicijama različitih teorija korištenih u radu, detektiraju se indikatori čija se pojava i prisutnost istražuju kod dviju terorističkih organizacija. Izdvaja se pet skupina indikatora: povijest nastanka i ciljevi, organiziranje i transformacija organizacije, političke prilike i relativna deprivacija/ograničenja, socijalna skrb, financiranje i potpora te inovativnost modusa operandi. Pomoću tih indikatora će se pobliže objasniti organizacijska prilagodljivost djelovanja terorističkih organizacija, koja se u ovome radu naziva kameleonskom. Teroristi svoj proces djelovanja ne ograničavaju nametnutim okvirima, te se u radu pokušava dokazati da nije potrebna generička definicija terorizma jer postoje teorijski okviri koji objašnjavaju uzroke i prilagodljivost terorističkih organizacija kao odgovore na društvene i političke

okolnosti koje oni percipiraju za svoju organizaciju, ili zajednicu za čije interese se bore, kao negativne.

5.1. HEZBOLAH (BOŽJA STRANKA)

5.1.1. Povijest nastanka i ciljevi

Sredinom 1980-ih Hezbolah (*ar. Hizb Allah*) je zakoračio na svjetsku pozornicu, a već je u samim počecima poprimao razna nazivlja. Za neke je imao obilježja terorističke ili gerilske organizacije, dok je za većinu arapskog svijeta on bio pokret otpora i pokret oslobođenja. Za libanonsko stanovništvo on je primarno politička stranka ili uspješan društveni pokret sa ekstenzivnom mrežom socijalne skrbi (Gleis i Berti, 2012). „Hezbolah sebe opisuje kao anti-imperijalističku i džihadističku organizaciju koja vidi svoju borbu protiv zapada (...) kao borbu za preživljavanje islama. Religijska ideologija sastoji se od tri stupa: vjere u šiitski islam, *wilayat al-faqih* ili pravnog stručnjaka¹² i džihad kako je Bog htio“ (Gleis i Berti, 2012: 52).

Libanon je neovisnost od Francuske stekao 1943. godine, a prema libanonskom ustavu populacija je podijeljena između osamnaest nacionalnih sektaških zajednica. Političko uređenje, konfesionalizam, stvoreno je na nacionalnom sporazumu i svaka od osamnaest vjerskih grupacija dobila je pravo na sudjelovanje u političkom životu i dobivanja političkih pozicija prema proporcionalnom načelu (Bilandžić, 2014). Zbog političkih razloga konsenzus u zemlji nije postignut od 1932. godine, te se znanstvenici ne slažu oko etničke raspodjele populacije. No, „generalno, procjene su da muslimanska vjerska grupacija čini ugrubo 60% populacije, a kršćani oko 39%. Šiiti prema procjenama čine 38% muslimanske populacije, a suniti drugih 23-25%. Ostatak muslimanske populacije čine druzi, isma'iliti i alaviti. Kršćanske sekte uključuju maronitske kršćane, ortodoksne Grke i armence, melkitske katolike, ortodoksne sirijce, rimokatolike, kaldeance, asirijce, kopte i protestante“ (Gleis i Berti, 2012: 7). Većinske religije s područja Libanona smatraju da su manjinske religije nelegitimne, čineći njihovu želju za neovisnošću i prepoznavanjem još većom. „Takva volatilna realnost stvorila je naciju koja je preslaba i frakcionirana da bi nametnula svoju autonomiju, ne samo u očima susjeda već i u očima svog vlastitog stanovništva“ (Gleis i

---

¹² Za Hezbolah je to bio Ayatollah Khomeini, iranski šiitski islamistički vođa i političar, zagovara elitistički koncept povezan s nadmoći šiitskog višeg svećenstva. Prema toj hijerarhiji pokornosti, *wali al-faqih* je najveći božanski izvor danas na zemlji, postavljen od samog proroka Muhameda (Gleis i Berti, 2012: 52).

Berti, 2012). Pod francuskim mandatom, šiiti su dobili pravo slobodnog prakticanja vjere, no i dalje su ostali građani drugog reda što je u konačnici dovelo do krize identiteta, osjećaja poniženosti i pokoravanja. Sve to utjecalo je na stvaranje Hezbolaha.

Harakat Amal (ar. *Harakat al-Mahrumin*) je organizacija koja 1970-ih u Libanonu ima središnje mjesto u šiitskoj politici kao nacionalistički pokret, stvoren kao oružano krilo „pokreta depriviranih“ (Bilandžić, 2014), a prethodi Hezbolahu i do današnjih dana zauzima važno mjesto u životima libanonske šiitske populacije. Amal ostaje sekularan i umjeren u odnosu na Hezbolah, te je njegovo postojanje direktan faktor u stvaranju Hezbolaha. Iako je rivalstvo između dviju organizacija postojalo, Hezbolah se u konfrontacijama između 1988. i 1989. godine pokazao kao bolje organizirana, profesionalna i ideološki vođena sila koja se od tog trenutka nametnula kao vojna sila među ostalim militantima. No, tek je sirijska intervencija 1990. godine zaustavila njihove sukobe, a kasnije i potaknula kooperaciju između Hezbolaha i Amala. Kasnije je to preraslo u politički savez koji je i danas aktivan (Gleis i Berti, 2012).

Vjeruje se da je Hezbolah osnovan između 1982. i 1983. godine, a obznanio se svijetu 1985. godine kada je osnovano i vojno krilo Islamske brigade otpora (ar. *Muqawama al-Islamiyyah*). Učinili su to objavom svog programa¹³ u *Al-Safiru*, a bio je namijenjen svim potlačenima u Libanonu i svijetu. Program ima tri cilja: istjerati zapadne kolonizatore iz Libanona, privesti pravdi počinitelje zločina protiv muslimana i kršćana u libanonskom ratu (falangiste) te stvoriti islamističku državu u multikonfesionalnom Libanonu (Bilandžić, 2014: 228). Nadalje, u tom programu osuđuju Sjedinjene Američke Države, kapitalizam, Sovjetsku Uniju i UNIFIL (engl. *The United Nations Interim Force in Lebanon*). Odbacuju sve forme imperijalizma, te objašnjavaju potrebu za promjenom političkog sustava Libanona dok SAD smatraju arogantnom supermoći i grozotom koju će Hezbolah uništiti, a Izrael produženom rukom SAD-a koja ugrožava prava muslimana (Gleis i Berti, 2012). Hezbolah u doslovnom prijevodu znači „Božja stranka“.

Otvoreno pismo iz 1985. godine, kojim se Hezbolah predstavio svijetu, i Manifest iz 2009. godine predstavljaju fundamentalni narativ i principe, te glavne ciljeve borbe Hezbolaha. Manifest predstavlja pogled na svijet koji je podijeljen između sila zla, tu se prvenstveno misli na zapad i njegove saveznike, i sila dobra koje predstavlja Hezbolah. To je tek druga ideološka platforma koju je Hezbolah izdao, čak 24 godine nakon Otvorenog pisma. Manifest

---

¹³ *An Open Letter: The Hezbollah program, 1985*

odražava političku i vojnu evoluciju organizacije u razdoblju od prvog programa. Određeni ideološki stavovi po pitanju vjerskog sustava i stav prema vanjskim neprijateljima ostaje nepromijenjen, no diskurs po pitanju uloge Hezbolaha u političkom sustavu Libanona sasvim se promijenio (Gleis i Berti, 2012).

5.1.2. Organiziranje i transformacija organizacije

Hezbollah je izvorno nastao kao političko-religijski pokret, pokret otpora koji je objedinio različite šiitske grupacije, a danas je jedan od predvodnika islamističkog radikalnog pokreta. Dominantno vojno djelovanje sredinom 1980-ih zamijenjeno je funkcioniranjem kao društveni pokret sa zasebnom organizacijom, strukturom i ideologijom usmjerenom na društvene promjene i ostvarenjem društvene pravde, dok je 1990-ih postao politička stranka (Bilandžić, 2014).

„On je Libanonska najveća i najsnažnija narodna vojska, koju politički javno podržavaju Sirija i Iran, a s vremenom su stvorili, i danas održavaju, kompleksnu i relativno otvorenu hijerarhiju vodstva (...) veliki dio svoje povijesti ova šiitska organizacija provela je kao ilegalna organizacija. Iako je njeno vojno krilo, Islamski otpor, još uvijek je skriven ispod čvrstog vela tajnovitosti“ (Gleis i Berti, 2012: 60).

U samim počecima, vođe Hezbolaha tvrdili su da pokret „nije organizacija, jer njihovi članovi ne nose iskaznice niti ikakve posebne odgovornosti, vodstvo pokreta bilo je striktno sastavljeno od *uluma*¹⁴, a struktura bazirana na centralnosti ove religijske hijerarhije“ (Ranstorp, 1997: 41). Odluke donesene kolektivim vodstvom kroz konsenzus, delegirane su regionalnom *alimu* određenog okruga, koji tada prenosi zadaće i zahtijevane akcije sljedbenicima. Način na koji se izvršava određeni čin ostaje na inicijativu tih sljedbenika pod vodstvom *alima*, budući da oni provode izviđanje situacije za operaciju i njeno izvršenje u lokalnim uvjetima, to osigurava operativnu tajnu i razdjeljivanje (Ranstorp, 1997). Osim osiguravanja stroge poslušnosti sljedbenika za odluke koje donosi vodstvo Hezbolaha, autoritet Hezbolahove *ulume* proteže se sve do religijskog i političkog autoriteta iranskog Ayatollaha Khomeina, kome se obraćaju za savjete i direktivu kada se kolektivno vodstvo Hezbolaha razilazi u mišljenju i ne uspijeva postignuti konsenzus (Ranstorp, 1997).

---

¹⁴ Središnja uloga *uluma* jest da se sve ovlasti i vlast koncentriraju u rukama male elitne klerikalne grupe koja osigurava strogu disciplinu i poslušnost od strane sljedbenika za sve presude i naredbe svojih vjerskih vođa, čije odluka teku iz *uluma* prema cijeloj zajednici (Ranstorp, 1997: 41).

Hassan Nasrallah, generalni tajnik čija je uloga tradicionalno bila samo počasni naslov, sjedi na čelu organizacije, jer većinu vlasti drži „Shura Vijeće“ (ar. Majlis al Shura) koju čini sedam članova, a bira ih „Središnje Vijeće“ (ar. Majlis al-Markazi), grupa od oko dvjestotinjak viših čelnika i osnivača organizacije, na period od tri godine. Shura Vijeće odgovorno je za svu administraciju, planiranje i stvaranje politika organizacije. Iako tehnički nije potrebno, Shura Vijeće je uobičajeno sastavljeno od jednog vođe laika i šest članova klerika, osiguravajući tako da ideologija grupe nikada ne bude ugrožena. Kada je Shura Vijeće sastavljeno, njegovi članovi biraju generalnog tajnika i njegovu zamjenu (Gleis i Berti, 2012). „Članovi Shura Vijeća dijele odgovornost za pet izvršnih skupina: Izvršno vijeće, politburo, parlamentarno vijeće, sudsko vijeće i vijeće džihada“ (Gleis i Berti, 2012: 61-62). Sve odluke koje donese Shura vijeće donesene su jednoglasno ili većinom, one su finalne i religijski obvezujuće za sve članove.

Dok organizacija u svojoj cjelovitosti pokazuje formalnu hijerarhijsku strukturu, njeno vojno krilo je čista suprotnost. Razlog tome je uspješna provedba nepravilnog ratovanja, a snaga organizacije krije se u manjku strukture u zapovjednom lancu vojnog krila. „Timur Goksel, nekadašnji član UNIFIL-a, objašnjava: Oni ne rade na principu vojne hijerarhije ili prema vojnoj razini zapovijedanja. Nemaju takvo što. Postoji jedan vođa u Beirutu i sve ostale jedinice na terenu su autonomne, znaju što rade sami po sebi“ (Gleis i Berti, 2012: 65).

Važno je napomenuti postojanje ESA-e (*engl. External Security Apparatus*) koja čini zaseban entitet od Islamskog Otpora i odgovorna je za provođenje terorističkih napada. Ona predstavlja produženu ruku Hezbolaha, iako Hezbolahovi dužnosnici negiraju njeno postojanje i tvrde da je to propaganda. Najpoznatije jedinice unutar ESA-e su: jedinica 1800, koja je zadužena za provođenje operacija u Izraelu i na Palestinskom teritoriju te jedinica 3800, koja je odgovorna za treniranje šiitskih boraca koji djeluju protiv SAD-a i snaga vlade u Iraku (Gleis i Berti, 2012).

5.1.3. Političke prilike i relativna deprivacija/ograničenja

Otpor koji Hezbolah predstavlja dolazi u obliku niskog i srednjeg inteziteta konflikata, s fokusom na taktike nekonvencionalnog ratovanja, poput pobuna i terorizma. Glavna meta bila je i ostaje Izrael, no ciljevi napada obuhvaćali su američko, francusko, sirijsko, palestinsko, pa čak i libanonsko stanovništvo koje se našlo na putu njihovih proračunatih ciljeva. No, Hezbolah je puno više od terorističke ili buntovne organizacije. „2011. godine organizacija je

postala dio većinske koalicije u libanonskom parlamentu, podržavajući novog premijera, Najiba Mikatija, i naglašavajući s povećanom snagom svoju ulogu u Libanonu“ (Gleis i Berti, 2012: 2). Održavaju dobru ravnotežu između svojih islamističkih principa i prepoznavanja praktičnijih saveza za postizanje viših neposrednih ciljeva. Konceptualiziranje i razumijevanje Hezbolaha kao sofisticirane, voljene terorističke i političke organizacije nasuprot redukcionističke interpretacije kao samo terorističke grupe pruža nam važne znanstvene, a iznad svega političke implikacije. Praćenjem njihovog organizacijskog razvoja, razumijevanjem inherentne dinamike, sposobnosti diverzifikacije i sposobnost da se nose s promjenama lokalne i regionalne dinamike, trebale bi poslužiti za oblikovanje djelotvornih politika. Primjerice, politička realnost Libanona ne dopušta realizaciju Islamske države, odnosno jednog od ciljeva iz programa 1985., te u programu iz 2009. ne navode taj cilj. No, također, u programu iz 1985. navode da žele implementaciju islamskog sustava koji se bazira na direktnom i slobodnom izboru naroda, a ne kroz nasilno nametanje. Diskurs se u 24 godine promijenio, no „Hezbollah gleda stvari kroz leću potlačenih i tlačitelja – uvelike iz razloga šiitske krvave povijesti i stoljeća diskriminacije“ (Gleis i Berti, 2012: 54).

Do 1959. godine životni uvjeti i infrastruktura u šiitskim područjima stoljećima su zaostajala iza ostatka Libanona. Osnovne usluge poput škola, bolnica i komunalija bile su zapuštene ili nepostojeće (Love, 2010). Nedostatak zabrinutosti vladavine dominantnih Maronita spriječilo je bilo kakvu ozbiljnu zastupljenost u vladi, a korupcija unutar šiitskog vodstva obeshrabruje napore za poboljšanje infrastrukture u zajednici. „Sayyid Hussein Husseini, šiitski član libanonskog parlamenta 1959. opisuje šiitski politički i vjerski život kao politiku polariteta i feudalizma s jedne strane, a ekstremizam s druge strane. Libanonsko šiitsko vjersko vodstvo nije bilo puno bolje, stagnerali su i nisu se odvajali od stoljetne tradicije što ih je spriječilo u razumijevanju trenutnih potreba stanovništva i ograničilo njihov utjecaj na svim područjima života“ (Love, 2010: 8).

Političko krilo Hezbolaha svoj je uspjeh započelo uspješnim postavljanjem nekolicine predstavnika u Libanonski parlament dok je vojno krilo treniralo, regrutiralo, borilo se i provodilo terorističke napade unutar Levanta i globalno protiv SAD-a, Izraela i Europskih interesa. Popularnost organizacije nastavila je rasti kroz južni Libanon i Beirut od evakuacije izraelskih trupa iz Libanona 2000. godine, a dodatni kredibilitet zadobili su kao paravojna snaga tijekom pobjede 2006. u ratu s Izraelom (Love, 2010).

Političko uređenje konfesionalizma u praksi je značilo dominaciju najvećih zajednica: kršćanskih Maronita, sunita i šiita. Maroniti kao najveća zajednica polažu pravo na mjesto

predsjednika Libanona, suniti kao druga po veličini mjesto premijera, a šiitima kao trećoj po veličini pripada mjesto predsjednika parlamenta. Takva raspodjela utjecaja podjeljena je prema službenom popisu stanovništva iz 1932. godine, koji je ujedno bio i posljednji (Bilandžić, 2014). Tijekom vremena šiitska zajednica je narasla, no to nije promijenilo odnose u političkim strukturama i utjecajima. Osjećajući se zakinutima i nedovoljno predstavljanim, uz niz unutarnjih i vanjskih konflikata, te društvenih procesa započela je politizacija šiitske zajednice. Imitirajući revolucionarni pokret, traže razloge za konfrontaciju s Izraelom i zapadom u pokušaju ujedinjavanja šiitske zajednice Libanona, također u nastojanjima pronalaženja zajedničke svrhe među sljedbenicima i pristašama. U tom smislu, grupa opstaje zahvaljujući konfliktu s Izraelom, upravo tako održava vanjski legitimitet i široku bazu sljedbenika. U isto vrijeme sljedbenici organizacije vjeruju i podržavaju Hezbolah zbog njegove uspješnosti u pružanju funkcionalnog sustava skrbi šiitskoj zajednici (Gleis i Berti, 2012).

Glavni problem libanonskog političkog sustava koji sprečava njegovu reformu i razvoj je politički sekretarijat, a jedan od prioriteta Hezbolaha iz programa 1985. je ukidanje konfesionalizma. No, dok taj cilj nije postignut podržavaju model vladanja koji se temelji na konsenzualnoj demokraciji (Gleis i Berti, 2012). U dva desetljeća prisvojili su pragmatičniji pristup, *Infītah*¹⁵ i odnosi se drugim političkim strankama primjer su toga. „Iako ne podupiru demokraciju kao idealan oblik upravljanja državom, koriste demokratski sustav kao alat osnaživanja otpora u Libanonu“ (Gleis i Berti, 2012: 53).

Libanonski građanski rat završio je potpisivanjem „Sporazuma o nacionalnom pomirenju“ 22. listopada 1989. u saudijskom gradu Taifu zbog čega se naziva i Sporazum iz Taifa. Tim sporazumom trebala se postići pravedna alokacija zastupljenosti u vladi za libanonske muslimane. Ugovor je ratificiran, ali nikada u potpunosti implementiran. Njime je obnovljen suverenitet Libanona u južnom Libanonu, prepoznao je i podržao ulogu Sirije kao snagu brokera u zemlji, te pozvao Siriju da olakša uspostavljanje mira u Libanonu (Gleis i Berti, 2012). Nadalje, ugovor je zahtijevao potpuno razoružanje svih narodnih vojski, a Hezbolah je tvrdio da su oni pokret otpora te su u 15 godina razoružanja ostali jedina naoružana skupina. U tom razdoblju povećali su razinu naoružanja i treninge boraca te postali značajno snažniji, njihova moć raste te uz nju grade političku pozadinu. U tome su uspjeli upravo predstavljajući Izrael kao njihovu glavnu metu. Sirija se bojala radikalizacije i islamizacije cijele šiitske

---

¹⁵ Politika „otvorenih vrata“.

libanonske zajednice, stoga podržavaju kako Hezbollah, tako i Amal u svrhu održavanja ravnoteže.

5.1.4. Socijalna skrb, financiranje i potpora

Bez financija, Hezbollah bi predstavljao samo ideologiju, a ne prijetnju. Nezakonite aktivnosti, dobrotvorne organizacije, iseljenička populacija i Iran glavni su izvori koji doprinose njegovu ratnom fondu. Dok financijska sredstva proizlaze iz *zakata*¹⁶ i legitimnih poduzeća, velik dio dolazi od pranja novca iz dobiti od trgovine drogom i krijumčarenja. Premještanje tog novca u Libanon ključno je ako Hezbollah želi održavati svoje aktivnosti.

Hezbollahova organizacijska struktura, izvori financiranja i postignuća socijalne skrbi omogućavaju sustavno razumijevanje načina na koji je organizacija prerasla od pokreta otpora u vladu bez državljanstva i koja iskorištava nepovoljnu situaciju, nemoć i jad stanovništva kako bi zadovoljila potrebe zanemarene, potlačene i marginalizirane libanonske šiitske populacije u svrhu održavanja popularne potpore. Hezbollah je u jedinstvenoj poziciji u kojoj uživa potporu Sirije i Irana te dok obje države dijele uspjeh Hezbollaha, zadržavaju različite strateške interese. „Iran je uočio priliku u izvozu islamske revolucije kroz pomoć ugrožene šiitske populacije na području okupiranom od strane Izraela (..) primarni interes Sirije, od libanonske neovisnosti 1943. do sirijske intervencije u Libanonu 1976. bila je sigurnost. Zbog svoje tradicije političkih sloboda, Libanon je služio kao središte subverzije i zavjere protiv sirijskih režima.“ (Love, 2010: 3). Nakon izraelske okupacije južnog Libanona stvari su se promijenile. U počecima prijateljstva, bivši predsjednik Sirije Hafez Al Assad, gledao je Hezbollah kao jednostavan pijun koji se koristi za borbu protiv Izraela, a kasnije je zadobio status strateškog partnera, što je pridonijelo povećanju financiranja Hezbollaha, kao i pristup oružju i obuku.

Iran i Hezbollah udružili su se 1984. godine kako bi uspostavili mrežu socijalne skrbi s ciljem transformiranja siromašnog šiitskog stanovništva Libanona u samoodržavajuće okruge, nakon što ih nefunkcionalna središnja vlada zanemaruje tijekom godina građanskog rata (Gleis i Berti, 2012). Područja koja su naseljavali šiiti bila su najsiromašnija i marginalizirana, libanonska država je zakazala u pružanju osnovnih usluga u tim područjima, a Hezbollah je uvidio priliku ostvarivanja potpore upravo u pružanju tih usluga. Hezbollah nije jedini društveni pokret i politička organizacija koja se fokusira na pružanje socijalnih dobara i

---

¹⁶ Čin ljubavi, stup islama, dužnost koju je Bog obvezao da se bavi sveobuhvatnim potrebama onih koji nemaju.

usluga šiitskoj zajednici. Za razliku od konfesionalnih grupacija, Hezbolah je financirao svoje usluge neovisno od države, čineći na taj način organizaciju snažnijom i autonomnom (Gleis i Berti, 2012). Organizacija se fokusira na ublažavanje siromaštva, ekonomski i društveni napredak. To je vidljivo u sustavu socijalne skrbi Hezbolaha, koji uključuje obrazovanje i zdravstveni sustav, osim toga, vodi tradicionalne dobrotvorne organizacije koje pružaju financijsku pomoć najranjivijim grupama unutar šiitske organizacije. Preuzimaju većinu, ako ne i sve „bazične uloge i zadaće lokalne vlade. Primjerice, Hezbolah redovito prikuplja smeće, upravlja otpadom, dostavlja vodu“ (Gleis i Berti, 2012: 68). Reputacija koju je Hezbolah izgradio pomogla je i u stvaranju njegovog identiteta od nacionalnog pokreta do političke stranke.

„Opasnost za Hezbolah je u tome što je ljestvica podignuta visoko, ako ne nastave pružati konzistentnu razinu usluge, riskiraju gubljenje popularne podrške“ (Love, 2010: 27). Sve to ne bi bilo moguće bez financijskih resursa. Prikupljanje sredstava i mobilizacija resursa je glavni faktor koji razlikuje uspješne i neuspješne pobune. Za Hezbolah, nekoliko je izvora prihoda koji drže organizaciju na životu. Jedan od najvažnijih izvora upravo su „iranska sredstva koja su bila kritična u stvaranju i održavanju organizacije operativnom i bila su ključna u podržavanju vojnih aktivnosti, te političkih i socijalnih programa“ (Gleis i Berti, 2012: 69). Za vrijeme vlasti iranskih predsjednika Rafsanjanija i Khatamija, prema Gleisu i Bertiju (2012), vjeruje se da su sredstva Hezbolaha smanjena za 70%, no dolaskom *wali al-faqiha* – Ali Khameneia, kao vrhovnog vođe Irana, sredstva od iranskih dobrotvornih organizacija se usmjeravaju Hezbolahu bez odobrenja ministarstva financija ili predsjednika. Također dio prihoda dolazi od *khuma*¹⁷, te od mnogih kompanija, banaka i ostalih poduzeća iz libanonske i šiitske zajednice iz cijeloga svijeta koji doniraju novac organizaciji. „Iako su te donacije obično dobrovoljne, često su nametnute stanovništvu, koje plaća iz straha od posljedica koje će pretrpjeti ako odbiju“ (Gleis i Berti, 2010: 70). Osim ovih izvora prihoda, Hezbolah sam generira određeni dio resursa od raznih ilegalnih i legalnih investicija. To financijsko poslovanje ekstenzivno je i globalno, a poznato je da operiraju na području trostruke granice u Južnoj Americi – između Paragvaja, Argentine i Brazila. Osim toga, iznimno su involvirani u relativno bezakonitom području Središnje i Zapadne Afrike gdje živi dio šiitskog iseljništva (Gleis i Berti, 2010). Osim toga, područje prikupljanja financijskih sredstava je i SAD gdje su „poznati po krijumčarenju cigareta i prijevarama s kreditnim karticama (...) organizacija je uglavnom bila na čelu veze između kriminalnih aktivnosti i

---

¹⁷ Islamski porez, koji odgovara 1/5 godišnjeg prihoda i predstavlja formu *zakata*, milosrđa (Gleis i Berti, 2010: 69).

terorističkih skupina“ (Gleis i Berti, 2010: 70). Ovaj primjer ilustrira kako je teroristička organizacija sa sjedištem u Libanonu uspjela iskoristiti fiskalne povrede unutar američke pravne strukture tržišta.

5.1.5. Inovativnost modusa operandi

Hezbollah se oslanja na brojne honorarne borce koji su preko dana civilni radnici, a noću ratnici. Ti borci ne nose uniforme u borbi i njihova zapovjedna struktura više je horizontalne prirode, nego klasične piramide. Operiraju u malim timovima od dvadesetak ljudi, sa specifičnim metodama identifikacije. Nakon povlačenja Izraela 2000. godine Hezbollah je pojačao razvoj tunela za zalihe, transport i komunikaciju, uz inkorporiranje naprednog oružja, poput protubrodskih raketa, sofisticiranih naočala za noćni vid, zrakoplove bez posade i proturaketne rakete (Gleis i Berti, 2012). Taktika privlačenja civilnih žrtava naglašava tešku indoktrinaciju koja naglašava ljubav prema smrti i želju za mučeništvom – dva osnovna elementa u obuci Hezbollahovih boraca. Hezbollahov glavni način napadanja izraelskih civila bilo je lansiranje raketa i projektila, a glavni princip je uvijek ostao isti – bombardiranje mete s mnogobrojnim raketama u kratkom periodu vremena. Taktike kojima se Hezbollah koristio s vremenom su napredovale; u počecima su to bile otmice, bombe na cesti, zamke i bombaši samoubojice ili, kako ih organizacija naziva, „operacije mučenika“ (engl. *martyrdom operations*). S vremenom su postali hrabriji i sofisticiraniji, te njihove taktike danas uključuju rang akcija između niskog i srednjeg inteziteta asimetričnog rata koji može inkorporirati konvencionalnije metode i naoružanje (Gleis i Berti, 2012).

U komuniciranju koriste nisku i visoku tehnologiju, a sve to demonstrira evoluciju od marginalne narodne vojske do snažne naoružane vojske koja kombinira konvencionalne i nekonvencionalne načine borbe – hibridna vojna organizacija. „Prvi put da je nedržavna naoružana grupa uspješno implementirala tako napredne taktike i recipročno zastrašivanje vis-a-vis države, te glavni general (ret.) Robert Scales naziva taktike Hezbollaha revolucijom u ratovanju“ (Gleis i Berti, 2012: 84).

Organizacija je postala izvanredno vidljiva izvan svojih tradicionalnih područja djelovanja. Ta stvarnost, uz aktivniju ulogu koju je poduzela u pružanju podrške lokalnim stanicama otpora, stanovništvu i sve glasnijem neodobravanju umjerenih arapskih režima, predstavlja značajan razvoj. Taj razvoj može nam signalizirati da Hezbollah traži istaknutiju, moćniju i stalniju ulogu u regiji.

5.2. OSLOBODILAČKI TIGROVI TAMILSKE DOMOVINE (LTTE)

5.2.1. Povijest nastanka i ciljevi

Oslobodilački tigrovi tamilske domovine (engl. *Liberation Tigers of Tamil Eelam, LTTE*) osnovani su 1976. godine, te zapravo predstavljaju krovnu organizaciju gotovo tridesetak pobunjeničkih tamilskih organizacija od kojih su neke nastale i unutarnjim raskolima LTTE-a. Razlike među tim organizacijama za posljedicu su imale međusobne sukobe, a najizraženiji sukobi odvijali su se između LTTE-a i Narodne oslobodilačke organizacije tamilske domovine (engl. *People's Liberation Organization of Tamil Eelam, PLOTE*) i Oslobodilačke organizacije tamilske domovine (engl. *Tamil Eelam Liberation Organization, TELO*) (Bilandžić, 2014). LTTE je sekularna teroristička organizacija i njen cilj je bio stvaranje neovisne tamilske države (*Eelam*) na sjevernom i istočnom području otoka. Tamilski tigrovi su „se vidjeli kao pokret nacionalnog oslobođenja s pravom samoodređenja sukladno UN A/Res/ 42/159“ (Lewis, 2017: 146). Tijekom građanskog rata tri primarna cilja bila su: vojno djelovanje prema superiornijim vojnim vladinim snagama, utjecaj na političke pregovore s vladom Šri Lanke i utjecaj na vojne i diplomatske intervencije treće strane u pogledu suradnje s vladom (Bilandžić, 2014).

Za razliku od ranijih generacija marginaliziranih tamilskih nižih kasta, Tamilci nižih kasta od kasnih šezdesetih i ranih sedamdesetih imali su bolje obrazovne mogućnosti, posebice u smislu visokog obrazovanja i veće ekonomske prilike, osobito zbog gospodarskih prilika koje je SLFP (*Sri Lanka Freedom Party*) implementirao u poljoprivrednom sektoru. Politički svjesniji i bolje opremljeni od svojih predaka, počeli su izazivati uspostavljene vođe Vellalara unutar FP-a (*Federal Party*) i TC-a (*Tamil Congress*). Formiranje pokreta Tamilskog fronta mladih (engl. *Tamil Youth Front*) snažno je utjecalo na tu evoluciju. Prepoznavajući karakter svojih baznih članova unutar kasta, mladi tamilski politički poduzetnici rasporedili su organizacijske vještine nedovoljno zaposlenih tamilskih maturanata koji su bili u nepovoljnom položaju u odnosu na Singaleze, te su vrlo brzo počeli širiti svoja gledišta unutar tih skupina (Biziouras, 2012).

Upravo su skupine mladih stupile u interakciju sa stratificiranom prirodom tamilske zajednice kako bi se omogućio nastanak radiklanih, tamilskih skupina koje vode mlade. Te su skupine bile osobito uspješne u kombinaciji *push* faktora državne reakcije na mobilizaciju mladih s *pull* faktorima organiziranog članstva (Biziouras, 2012).

Vođa Tamilskih tigrova od 1954. - 2009. godine bio je Velupillai Prabhakaran, te je vodio *de facto* državu koju je 1972. i 2009. godine branio gerilski pokret, a kasnije redovna vojna sila koja je izgradila institucije i naprednu teritorijalnu kontrolu na sjeveru i istoku Šri Lanke (Lewis, 2017). LTTE međutim, nije priznat kao država od strane međunarodne zajednice jer se smatralo da ne udovoljava i ne poštuje međunarodne konvencije o ljudskim pravima. Jedini način na koji je LTTE mogao potaknuti tamilsku kritičnu masu na podržavanje nasilnog međunacionalnog sukoba, bilo je upravo uklanjanjem svih ostalih mogućnosti. „Nakon što je već sudjelovao u nizu lokaliziranih, malobrojnih nasilja, Prabhakaran je koristio LTTE za kampanju zastrašivanja i nasilja usmjerenu na umjereno stare i starije tamilske političke vođe, posebice u Jaffni“ (Biziouras, 2012: 554).

Promatrajući ideološke ciljeve, kako bi se riješio bolje obrazovanih tamila iz viših Vellalar kasta, Prabhakaran je razvio strastvenu predanost secesiji i tamilskoj nezavisnosti što je u konačnici i pretvorilo LTTE u nacionalistički pokret (Biziouras, 2012). „Nakon pojave nasilnih etničkih sukoba sa singalskom državom i ostalim tamilskim organizacijama, LTTE je shvatio da će samo uspješnom kulminacijom sukoba uspjeti u ostvarenju svojih ciljeva: socijalna jednakost s višom kastom Vellalar Jaffna Tamila i pristup ekonomskim prilikama unutar tamilskog većinskog stanja, što je značilo nadzor nad Istočnom provincijom unutar neovisne tamilske države“ (Biziouras, 2012: 558).

5.2.2. Organiziranje i transformacija organizacije

Građanski rat u Šri Lanki stvorio je političko teritorijalnu podjelu između vlade Šri Lanke i LTTE-a, gdje je LTTE angažiran u procesu državne izgradnje u područjima kojima upravljaju (Stokke, 2006). Upravo zato ih se često opisuje kao borce za slobodu (*freedom fighters*) ili teroristima. „Unutar područja koja su kontrolirali, LTTE je vodio *de facto* državu s administracijom koja je prikupljala poreze, policijom, sudstvom, javnim uslugama i ekonomskim razvojnim poticajima (...) ova političko teritorijalna podjela znači da Šri Lanka ima *de facto* dvojnju državnu strukturu, a LTTE također ima značajan utjecaj na državne institucije i dužnosnike u dijelovima sjeveroistočne pokrajine pod kontrolom vlade“ (Stokke, 2006: 1022).

LTTE je kao organizacija bio izoliran i osamljen, te nije uspijevaao ostati politički aktivan. Razlog tome je slaba regionalna potpora, „nisu imali pristaše u neposrednom susjedstvu i zapravo su se morali nositi s neprijateljima koji su bili naoružani i potpomognuti Pakistanom i

Indijom, zajedno s Kinom, koja je opskrbljivala vladu Šri Lanke s oružjem i opremom“ (Toomey i Singleton, 2014: 192).

Srž organizacije tamilskih tigrova bila je skupina mladih karayarskih tamila iz Valvettithurai dijela poluotoka Jaffna koji su odrasli zajedno (Biziouras, 2012). U periodu od 10 godina, Prabhakaran je transformirao LTTE iz malog broja osobnih prijatelja, sličnih pozadina nižih kasti, u organiziranu i profesionalnu gerilsku silu. Od političko-vojne, nastala je vojna organizacija (Toomey i Singleton, 2014). Ta transformacija, politička neaktivnost i ignoriranje kampanja koje je provodila Vlada u sjevernom području Šri Lanke, spriječila je LTTE da nađe definiciju terorista. Nisu postali legitimni politički akteri u sukobu, već su bili samo još jedna militantna skupina.

Koncept discipline u organizaciji se shvaćao kao samodisciplina, a kao osnovni vodič postojao je kodeks ponašanja koji razrađuje šest potrebnih karakteristika koje označavaju ratnika. Jedan od njih je, primjerice, mentalna priprema za uzimanje cijanida i za potrebe nošenja *jakka*¹⁸. S druge strane, neke od karakteristika zabranjivale su alkohol, pušenje i kockanje (Lewis, 2017). Prabhakaran je koristio tamilsku kulturu i tradiciju za postizanje svojih ciljeva. Borci LTTE-a obvezivali su se na zloglasnu zakletvu cijanidom, te im je zabranjivana bilo kakva druga djelatnost ili zanimanje, jer su bili tretirani kao profesionalni ratnici.

Razvoj LTTE-a nakon Sporazuma o prekidu vatre 2002. godine usmjeren je na razvoj institucionalne sposobnosti za rješavanje problema i rehabilitaciju te potrebu za planiranjem i koordinacijom. LTTE je 2004. godine osnovao Tajništvo za planiranje i razvoj (engl. *Planing and Development Secretariat*, PDS) i proglasio da će to biti ključna jedinica koja će identificirati potrebe ljudi i formulirati planove za brzo provođenje, uz pomoć stručnjaka iz tamilske dijaspe (Stokke, 2006).

Početak kraja Tamilskih tigrova započeo je nakon 1995. godine, kada su unilateralno odlučili odustati od prekida neprijateljstva i pregovora te se vratili oružanoj borbi. Odnosno, tada je započeo program borbe protiv LTTE-a i strategija uništavanja koju provodi vlada Šri Lanke. Željeli su vratiti kontrolu područja koje je kontrolirao LTTE agresivnom vojnom kampanjom i modernim naoružanjem, a uz to su nudili humanitarnu pomoć i paket mjera koje su široko prihvaćene i mogle bi biti pregovaračko rješenje za legitimne želje Tamila (Ravinatha, 2001).

---

¹⁸ Tamilski izraz za jaknu, a odnosi se na bombu koja se nosi oko pojasa, zajedno s bočicom cijanida oko vrata kao podsjetnik na potrebu ostvarivanja zadatka.

Negiranjem legitimnosti i moralnog opravdanja Tamilskih tigrova, međunarodna zajednica natjerala je grupu da bude realnija u svojim ciljevima.

5.2.3. Političke prilike i relativna deprivacija/ograničenja

Terorizam je bio sastavni dio i *modus operandi* građanskog rata u Šri Lanki, a trajao je od 1983. - 2009. godine¹⁹. Početni uzroci rata kriju se u kolonijalnoj povijesti Šri Lanke. Tamili su pod portugalskim i europskim kolonizatorima uživali posebnu upravu, a kasnije pod engleskom kolonijalnom vlasti bili su privilegirani u odnosu na ostale etničke skupine (Bilandžić, 2014). Nakon takvog privilegiranog statusa pod engleskom vlasti i stjecanjem neovisnosti 1948. godine situacija se dramatično promijenila jer je neovisnost ostvarilo većinsko singalsko stanovništva te se tamilsko stanovništvo osjećalo depriviranim, tj. da je u lošijoj poziciji od Singaleza, posebice u odnosu na prošlost i moć koju su do tada imali. U situaciji dualne moći, zdravlje i obrazovanje ostaju odgovornost države Šri Lanke, ali sjeveroistok je generalno gledano bio zanemaren, te odatle potječe osjećaj dramatične relativne deprivacije – posebice kada se uspoređuje s ranijom razinom obrazovanja i zdravstvenog sustava za tamilsko društvo (Stokke, 2016).

Nakon ostvarene neovisnosti, jedna od značajnijih zabrinutosti koju su tamilski vođe izražavali jest njihovo isključivanje iz političke moći. Jedan od primjera je Zakon o službenom jeziku (engl. *Official Language Act*)²⁰ donesen 1956. godine, koji je drastično smanjio mogućnosti pristupa javnom sektoru za tamilsku zajednicu koja nije pričala novim službenim singaleškim jezikom. To je za tamilsko stanovništvo značilo državnu kontrolu nad gospodarstvom, a time i političko pokroviteljstvo – bilo je toliko rasprostranjeno da se „proširilo na zemlju, stanovanje, industrijske dozvole, upise u škole, kredite, devize i radna mjesta“ (Sriskandarajah, 2005: 345). Samo je nekolicina Šri Lankskih Tamila govorila singaleškim jezikom u vrijeme uvođenja Zakona, jer je jezik sporazumijevanja između različitih etničkih skupina bio engleski. Razdoblje singaleške superiornosti odražavalo se kroz niz mjera koje je nova vlada provodila, a čije su posljedice bile eskalacija nasilja: singaleški kao jedini službeni jezik, milijun Tamila indijskog porijekla izgubilo je glasačko pravo, budizam kao favorizirana religija pod državnom protekcijom i poticanje naseljavanja Singaleza na pretežno tamilska područja (Bilandžić, 2014).

---

¹⁹ Razdoblje građanskog rata dijeli se u četiri Eelamska rata. Prvi je trajao od 1983. do 1987. godine, drugi od 1990. do 1994., treći od 1995. do 2001., četvrti od 2006. do 2009.

²⁰ Poznat kao Sinhala Only Act.

Pokušaj indijskog mirovnog posredovanja 1987. godine, sklapanje mirovnog sporazuma (engl. *Indo-Sri Lanka Peace Accord*), predviđao je autonomiju Tamila, uvođenje tamilskog jezika kao službenog, ali i razoružanje Tamilskih tigrova. To nije pridonijelo rješenu situacije, te se povlačenjem indijskih snaga ponovno otvaraju vrata sukobima i 1990-ih broj samoubilačkih udara na vojne i političke figure povećava se i postaje distinkcijski znak LTTE-a (Bilandžić, 2014). Važna prekretnica dogodila se za vrijeme drugog Eelamskog rata kada je „pripadnica LTTE-a, Thenmozhi „Gayatri“ Rajaratnam, ubila indijskog premijera Rajiva Gandhija i još 14 osoba. Taj je akt Tamilske tigrove bitno otuđio od indijskih Tamila i pridonio gubitku podrške i pomoći indijskih vlasti koju su do tada uživali“ (Bilandžić, 2014: 183).

Pitanje političke isključenosti pogoršava prevladavanje izbornog nasilja koje polarizira biračko tijelo. To izborni nasilje postoji kako bi se utjecalo na izborne procese, a udio gubitka i pobjeda na izborima izravno utječe na manjinske skupine zbog same prirode političkog sustava. Šri Lanka ima izborni sustav koji transferira male preokrete u popularnim glasovima u velike preokrete u mandatima koji se temelje na prvom izbornom sustavu, potičući stranke da se žale na singalešku većinu predlaganjem singaleškog nacionalizma, umjesto da traže potporu drugih etničkih skupina. Nasilje je pratilo većinu, ako ne i sve, izbore u Šri Lanki te ciljalo na imovinu i osobe u listopadu 2000., prosincu 2001. i travnju 2004. (Shankar, 2011). „To je taktika potrebna za privlačenje pozornosti na borbu u kojoj se preferira oružje nad svim oblicima političke persuazije“ (Ravinatha, 2001: 35).

Država Šri Lanke Tamilske tigrove vidi kao kreaciju terorista i odbija samu primisao da *Ilattamili*²¹ imaju pravo na samostalnost. No, s druge strane, njihova borba za prepoznavanje nije odgovarala ni geopolitičkim interesima drugih zemalja kao što su Indija i SAD.

Velupillai Prabhakaran svoje sljedbenike učio je povijesnom determinizmu, u kojem akcije moraju dovesti do cilja, a vjera u povijest i njega kao vođu eliminirala je samu mogućnost za neuspjehom - kompleksnost je reducirana i stvoreno je opće povjerenje, te vjera u Prabhakarana (Lewis, 2017). Također, „odbacuje se ideja da je bilo koji element Pokreta Tamilaca religiozan (...) Ova nereligiozna ideologija uključuje teritorijalni, jezični, povijesni i kulturalni nacionalizam, kao i moralni poziv za posvećenost cilju i ritualne prakse u ime patriotizma“ (Lewis, 2017: 149). Devijantnost u programu Prabhakarana razvijena je u okvirima totalnog rata i u specifičnom kulturnom okružju u kojem su vjerski pojmovi i dalje

---

²¹ Pristaše Tamilskih tigrova.

obuhvaćali kognitivnu referencu i emocionalni višak. Kao rezultat poraza u ratu, njegovo jezično žongliranje sa snažnim konceptima nije uspjelo. Međutim, njegov cilj nije propao već se sada provodi nenasilnim transnacionalnim pokretom otpora, čiji je krajnji cilj stjecanje redistributivne i pravedne pravde u obliku priznanja Ujedinjenih naroda o pravu na samoodređenje (Lewis, 2017). Konačno objašnjenje za tamilski pokret koji se bavi oružanom borbom je da ne slijedi zahtjeve vjere, već želi uspostaviti pravo na samoodređenje za *Ilattamile*.

Tamilske vjerske mreže bile su snažno integrirane s postojećim tamilskim političkim poduzetnicima i kao takve, samo su dodatno ojačale strogu društvenu i političku hijerarhiju unutar tamilske zajednice. Dok su političke formacije poput Jaffna kongresa za mlade (engl. *Jaffna Youth Congress*) nastojale ublažiti takve razlike unutar tamilskih kasta, nisu bile u mogućnosti učinkovito uključiti niže tamilske kaste u proces odlučivanja tamilske skupine (Biziouras, 2012).

Podupirući teritorijalnu koncentraciju izbjeglica Tamila i podržavajući njihove opsežne mobilizacijske resurse na tim područjima, politički poduzetnici LTTE brzo su povezali svaku priliku za poboljšanjem ekonomske pokretljivosti sa članstvom u LTTE-u, neprestano se boreći za privrženost raseljenih i osiromašenih tamila. No čak i kada je singalizacija politike postala očigledna, krutost organiziranih tamilskih vjerskih praksi spriječila je fleksibilno prilagođavanje tih istih praksi i normi. Takva krutost povećala je svijest o tamilskim nižim kastama i osnovala društvene mreže na kojima se LTTE temelji. LTTE je postigao svoju institucionalizaciju ideološkom platformom koja je naglašavala reorganizaciju postojećih hijerarhijskih struktura unutar neovisne Tamilske države.

5.2.4. Socijalna skrb i financiranje

U samim počecima, mladi članovi LTTE-a su u organiziranju kombinirali pristup ribarskim zajednicama poluotoka Jaffna, koje su pak bile dobro poznate po stvaranju sredstava i logističkih resursa od krijumčarenja, te su s rezervom oslanjanjali na Vellalar kaste za ekonomske resurse (Biziouras, 2012). Na taj način su se idealno smjestili na poziciji s koje mogu izazivati unutar-etničke protivnike. Svi oni dijelovi tamilskog društva koji su prethodno bili zanemareni, s novim radikalnim tamilskim članstvom, vidjeli su priliku za značajnim povećanjem ekonomske i društvene mobilnosti u kontekstu uspješnog pokreta etničke mobilizacije – čak i ako se taj pokret temelji na nasilju.

Specijalizirane podskupine rade unutar organizacije na određenim oblicima financiranja i prilagođavaju svoje strategije regionalnim karakteristikama u kojima su se infiltrirali, te također mogu biti uspješni u legalnim poslovnim sektorima (Lemieux i Prates, 2011). Terorističke organizacije stvaraju radna mjesta za lokalnu zajednicu i uz to mogu opskrbljivati regionalna ili nacionalna tržišta na taj način. Do 1994. godine međunarodno mišljenje o Tamilskim tigrovima bio je gotovo podržavajuće, i to uglavnom jer vlada nije priznavala, niti reagirala na dugotrajne manjinske nepravde i nedostatak odgovornosti iste u pogledu kršenja ljudskih prava (Ravinatha, 2001).

Osoba koja je igrala važnu ulogu u koordinaciji financijskih operacija Tamilskih tigrova bio je Kumaran Pathmanathan, a „inozemne obavještajne agencije i one Šri Lanke, vjeruju da je godišnji prihod LTTE-a u regiji 100 milijuna dolara, od čega se oko 60 milijuna dolara ostvaruje u inozemstvu. 90% od 60 milijuna dolara namijenjeno je međunarodnom proračunu za nabavu u okviru mreže, a preostalih 10% koristi se za podupiranje poslovanja i aktivnosti širom svijeta“ (Ravinatha, 2001: 32). Njihovo financiranje nije bilo konstantno, već je raslo ili padalo ovisno o vojnoj uspješnosti, te financijskim operacijama i profitu koji se generirao.

„Organizacija upravlja komercijalnom mrežom brodova, koja sadrži plovila koja su obično pod zastavom Hondurasa, Liberije i Paname, te se većinu vremena bave legitimnim poslovanjem. Grupa također ima ulaganja u dionice, na tržištu novca i nekretninama, kao i na benzinskim postajama, restoranima i malim trgovinama. Ostale aktivnosti koje su osobito zabrinjavajuće za međunarodnu zajednicu, ali koje pomažu LTTE-u na neto udio redovitih prihoda, predstavljaju krijumčarenje narkotika, oružja i trgovine ljudima, organiziranog kriminala i pranje novca“ (Ravinatha, 2001: 32).

Nadalje, indikacije o kriminalnim aktivnostima i organiziranom kriminalu LTTE-a postoje pri Europskoj komisiji i zapadnim službenicima koji tvrde da mafija podržava LTTE, te da Tigrovi imaju veze s grupama organiziranog kriminala u zemljama poput Bugarske, Litve i Rusije (Ravinatha, 2011). „Tvrdi se da LTTE sponzorira barem dvije narko bande, VVT (nazvani prema gradu Velvetiturai u Šri Lanci) i AK Kannan, koje operira na širem području metropolitanskog područja Toronta“ (Ravinatha, 2011: 35).

Socijalna skrb druga je državna funkcija u izgradnji države Tamilskih tigrova, odmah nakon održavanja vanjske i unutarnje sigurnosti vojnim, policijskim i pravosudnim sredstvima (Stokke, 2006). Niz je institucija koje spadaju pod ovu funkciju. Za početak, postoje nevladine organizacije koje pružaju humanitarnu pomoć i društveni razvoj za područja i ljude

zahvaćene ratom. Jedna od njih je, primjerice, Organizacija za rehabilitaciju Tamila (engl. *Tamils Rehabilitation Organisation*, TRO), koja se oslanja na mobilizaciju međunarodnih sredstava i partnerstva (Stokke, 2006). Također, postoje i odjeli LTTE-a u sektoru zdravstva i obrazovanja koji pružaju određene osnovne usluge civilnoj populaciji. Glavna kontroverza koja okružuje TRO je njena autonomija u odnosu na LTTE, te mogućnost njene uloge u skupljanju i transferiranju novca od tamilske dijaspore do LTTE-a.

5.2.5. Inovativnost modusa operandi

LTTE je samoubilačke akte koristio za atentate političkih i vojnih lidera, uništenje vojnih postrojenja i postrojbi te kao sredstvo pritiska, u smislu povećanja cijene rata za civilnu populaciju izvan područja vojnog djelovanja. Crni Tigrovi (engl. *Black Tigers*) specijalizirane su grupacije LTTE-a za izvršavanje samoubilačkih akata. LTTE je prva teroristička organizacija koja je koristila samoubilačke udare u kombinaciji sa gerilskim djelovanjem kao strateško sredstvo (Bilanžić, 2014). Strateško korištenje samoubilačkih udara krije se u tome što su ih koristili kao pritisak za početak mirovnih pregovora, te ih ne bi koristili za vrijeme pregovora čekajući ishod. Treći Eelamski rat je razdoblje drastičnog povećanja broja samoubilačkih napada, „u 62 akta ubijeno je preko 700 ljudi“ (Bilandžić, 2014:183), a kako bi povećali razinu pritiska metama su postali i civili. To nije dovelo do rezultata kakve su Tamilski tigrovi očekivali, već upravo suprotno. Unatoč obećanoj autonomiji, predsjednica Chandrike Kumaratunge nije pokrenula pregovore, već je zahtijevala razoružanje LTTE-a, a odgovor Tamilskih tigova na taj zahtjev bio je samoubilački akt u kojem je predsjednica ozlijeđena (Bilandžić, 2014). U razdoblju posljednjeg Eelamskog rata samoubilački udari bili su usmjereni na vojne zapovjednike i vojna postrojenja zbog opsežnih operacija vojske Šri Lanke, no to nije zaustavilo vojnu ofenzivu (Bilandžić, 2014). Tamilski tigrovi poraženi su u svibnju 2009., a samoubilački udari nakon toga nisu korišteni.

Izraz „*māvīrar*“ (engl. *great hero*) Tamilski tigrovi u pokretu često uspoređuju s engleskim izrazom „mučenik“ (engl. *martyr*), iako definicija engleskog izraza poprima religijske konotacije, izraz mučenik u nereligioznom modernom društvu odnosi se na osobu koja pati. Kod tamilskog pokreta, koncept *māvīrara* odnosi se na osobu koja postiže *vīraccāvu* (engl. *death as a hero*), odnosno časnu smrt kao junak u borbi (Lewis, 2017).

Samoubilački terorizam je centralna strateška taktika u borbi za nezavisnu tamilsku državu, a misije izvršenja samoubilačkog akta tamilska zajednica naziva „davanjem sebe“ (tamilski

thatkodai, engl. *giving oneself*) te su se članovi Crnih tigrova isključivo dobrovoljno javljali za izvršavanje misija (Bilandžić, 2014). LTTE je na taj način izgradio snažnu vezu sa tamilskom zajednicom omogućujući im da se samoubilačkim aktovima žrtvuju za svoju zajednicu i pomognu u ostvarivanju cilja. S druge strane, Tamilski tigrovi poznati su po tome što su se u velikom broju slučajeva „oslanjali na žene, koje su izvele 18% samoubilačkih napada (Bilandžić, 2014: 184). Žene samoubojice koje je LTTE regrutirao, bile su poznate kao Crne tigrice (engl. *Black Tigresses*) i zloglasno su poznate po izvršavanju misija u kojima su mete bili visoki dužnosnici Šri Lanke i mase (Rajan, 2016). Iako su u nekim slučajevima bile otete i prisiljene da se pridruže Tamilskim tigrovima, brojne žene uključile su se same zbog različitih razloga: „osiguranje Tamilskog Eelama, za zaštitu od seksualnog nasilja u sukobu, bijeg od siromaštva, borba za prava žena, i borba protiv nasilja nad tamilskim ženama u ratu“ (Rajan, 2016: 1).

6. ZAKLJUČAK

U studijama terorizma ne postoji teorija koja postavlja dominantne istraživačke okvire niti definicija koja bi odgovarala svakom primjeru terorizma. Svaki akt terorizma je drugačiji na svoj način, sa svojim uzrocima, posljedicama i ciljevima, koje oni koji izvode teroristički čin žele postići. No, stručnjaci i znanstvenici koji se bave terorizmom slažu se oko dvije stvari. Prva je da je cilj terorizma uvijek politički, a druga da je način izvođenja nasilan.

Ako je cilj terorizma politički, daje se naslutiti da je i uzrok terorizma također politički. Hipoteza ovog rada je da teroristi reaguju na njihovo socijalno okruženje, odnosno deficite socijalne države i na temelju toga formiraju organizacijsku strukturu koja najbolje koristi njihovim interesima. Studijom slučaja dviju terorističkih organizacija, ta hipoteza se i potvrđuje. Na primjeru Hezbolaha uočavamo snažnu socijalno-poduzetničku terorističku organizaciju, koja je započela s infiltriranjem u politički sustav države u samim počecima i kroz godine ga razvijala i transformirala bez stvarnih i učinkovitih protustrategija države. S druge strane, iako su bili uspješni socijalni poduzetnici Oslobođilački tigrovi tamilske domovine nisu razvili dostatnu mrežu potpore u regiji, a država je nakon nekog vremena uzvratila snažnom protustrategijom i u konačnici ih porazila, zaustavljajući tako eroziju države.

Terorizam je reakcija na eroziju socijalne države koja nije u mogućnosti pružiti socijalnu skrb, zaštitu i javne usluge svim svojim građanima. Istovremeno možda vrši diskriminaciju, ugnjetava određenu populaciju stanovništva ili prijeti njenom opstanku na neki način. No kako bilo, uz politički-vjerski legitimitet i duboke socijalne krize praćene relativnom deprivacijom stvara se društvena paradigma među sljedbenicima i okolinom koja teroriste i njihove organizacije gleda kao spasitelje, ili u globaliziranom svijetu poduzetnike koji imaju financijske resurse.

Teroristi organizaciju stvaraju na čvrstim ideološkim, vjerskim ili povijesnim temeljima, a održavaju je transformiranjem i prilagođavanjem. Prilagođavaju se na gotovo svim područjima – unutarnoj organizaciji, društvenom i karitativnom djelovanju, inovacijama modusa operandi, propagandi, politici i financiranju. Uvijek traže nove prilike, ne boje se riskirati i koriste inovacije u ratovanju kako bi osigurali opstanak organizacije. Dakle, ponašaju se poput poduzetnika, no jedina razlika je u motivaciji. Teroristi sebe vide kao one koji provode “Božju volju” ili kao one koji rade posao države, a to je briga o stanovništvu.

Njihova interpretacija Božje volje i onoga što je posao države, a to je socijalni kapital i zaštita stanovništva, razlikuje se na razini organizacije i na individualnoj razini terorista. Ono što je uvijek prisutno kod svakog terorista ili terorističke organizacije isto je – oni su ti koji donose zaštitu, mir, blagostanje i boljitak. Religijska ideologija Hezbolaha sastoji se od tri stupa - vjere u šiitski Islam, pravnog stručnjaka²² i džihad u ime Boga²³. Vjerska hijerarhija u početcima stvara strogu poslušnost, a Hezbolahu specifično poziciju vodstva s moći bez presedana. Zatim razvijanjem mreže organiziranog kriminala i kriminalnim djelovanjem akumuliraju dostatan izvor novca za financiranje napada, propagande i socijalnih usluga.

Kroz propagandu i pružanje socijalnih usluga zadobivaju potporu i povjerenje stanovništva. Sva društva, od razvijenih do nerazvijenih prolaze teške i komplicirane procese transformacija društvenih struktura te dolazi do kriza socijalne države. U tim državama raste nezaposlenost, nastaju nove razine siromaštva i relativne deprivacije. Ako u to uključimo negativne faktore poput etničkog ili vjerskog separatizma, stvara se plodno tlo za indoktrinaciju, propagandu i poduzetničko djelovanje terorističkih organizacija. Oni su ti koji stvaraju „društveno dobro i pravdu“ u očima stanovništva, financijskim operacijama i sredstvima, pružaju usluge koje je država zakazala pružiti, pomažu bolesnima, zapošljavaju nezaposlene i u zamjenu dobivaju socijalni kapital, koji zatim privlači nove članove.

Socijalni poduzetnici se, baš poput terorista, vide kao revolucionari koji iz temelja mijenjaju načine djelovanja u socijalnoj i društvenoj sferi. Terorističke organizacije utječu na javni, privatni i civilni sektor te oblikuju kontekst u kojem nastaje terorizam kao organizacijski fenomen. Taj fenomen kameleona isključivo je političke prirode i uočljiv je na primjerima poput Hezbolaha koji uspješno balansira područja, sektore i načine djelovanja, uz obavezno konstantno financiranje, zato ih se u ovome radu naziva kameleonskim organizacijama. Ne postoji dio organizacije koji se ne prilagođava situaciji, okolnostima i, u konačnici, onome najvažnijem – potrebama i ciljevima.

Iako poprima obilježja socijalnih poduzetnika, teroristička organizacija Tamilskih tigrova poražena je jer nije mogla svu brutalnost opravdati Božjom voljom. LTTE je sekularna teroristička organizacija za razliku od Hezbolaha, koji je svoje uporište imao u Islamu. Osim toga, važni su i financijski resursi koje je Hezbolah ostvarivao kroz Iran (*wali al-qahiri*) i

---

²²Najveći izvor Božanskog na zemlji ar. *Wilayat al-faqih*, engl. *jurisconsult*, kojeg je odredio sam prorok Muhammed.

²³ Šiitski Islam smatra da običnom čovjek manjka intelekta.

Siriju, za razliku od LTTE-a koji je glavninu napora trošio na samo održavanje organizacije zbog unutarnjih previranja i raskola.

Smatram da studije o terorizmu trebaju napustiti potrebu za stvaranjem krutih teorijskih okvira u proučavanju terorizma, jer oni ne generiraju uspješne protuterorističke strategije. U odnosu na te okvire, terorističke su organizacije prema svojoj organizacijskoj strukturi te cijelokupnoj formaciji i djelovanju toliko prilagodljive da nalikuju kameleonovoj transformaciji boje kože. Terorističke organizacije koriste resurse koje nitko drugi ne želi – nasilje, i, zahvaljujući mreži kriminala resurse koje svi žele – novac. Zbog financijskih resursa u mogućnosti su prilagoditi se ubrzanom i globalizirajućem svijetu, a nefunkcionalne države pospješuju njihovu moć ili im stvaraju prilike za djelovanje, kojim prisvajaju pristaše, manjkavim državnim politikama. Nasilje, a u novije vrijeme i meku moć, koriste kako bi se pomicali na ljestvici za i protiv svoje liste simpatizera ili dijela populacije koju tvrde da zastupaju.

7. LITERATURA

- Abdukadirov, Sherzod (2010) Terrorism: The Dark Side of Social Entrepreneurship, *Studies in Conflict and Terrorism* 33(7): 603-617.
- Arquilla, John i Ronfeldt, David (1996) The Advent of Netwar, RAND.
- Beck, Colin J. (2008) The Contribution of Social Movement Theory to Understanding Terrorism, *Sociology Compass* 2(5): 1565-1581.
- Bessner, Daniel i Stauch, Michael (2010) Karl Heinzen and the Intellectual Origins of Modern Terror, *Terrorism and Political Violence* 22(2): 143-176.
- Bilandžić, Mirko (2014) Sjeme zla: uvod u studije terorizma. Zagreb: Despot Infinitus d.o.o.
- Biličić, Mijo (2005) Metoda slučaja u znanosti i nastavi. Pomorski fakultet u Rijeci (19): 217-228.
- Biziouras, Nikolaos (2012) The Formation, Institutionalization and Consolidation of the LTTE: Religious Practices, Intra-Tamil Divisions and a Violent Nationalist Ideology, *Politics, Religion and Ideology* 13(4): 547-559.
- Bornstein, David (2004) How to Change the World: Social Entrepreneurs and the Power of new Ideas, New York: Oxford University Press.
- Bubić, Jasna (2011) Socijalno poduzetništvo – mogućnosti financiranja društveno poduzetničkih aktivnosti iz fondova EU, www.mzss.hr (7.7.2018)
- Canter, David (2009) The Faces Of Terrorism: Multidisciplinary Perspectives. John Wiley & Sons Ltd.
- Crenshaw, Martha (2000) The Psychology of Terrorism: An Agenda for the 21st Century, *Political Psychology* 21(2): 405-420.
- Dees, J. Gregory (1998) The Meaning of "Social Entrepreneurship", Comments and suggestions contributed from the Social Entrepreneurship Founders Working Group. Durham, NC: Center for the Advancement of Social Entrepreneurship, Fuqua School of Business, Duke University.
- European Commission (2003) Green paper Entrepreneurship in Europe, <https://eur-lex.europa.eu/legal->

(15.7.2018)

- Folger, Robert (1987) Reformulating the preconditions of resentments: a referent cognitions model. u J. Masters & W. Smith. Social comparison, social justice and relative deprivation. Hillsdale: Erlbaum (76-85).
- Gleis, Joshua L. I Berti, Benedetta (2012) Hezbollah i Hamas A Comparative Study. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Hao, Jian (2011) A conceptual model for social entrepreneurship directed toward social impact on society, *Social Enterprise Journal* 7(2): 130-149.
- Hirschman, Albert (1970) Exit, Voice and Loyalty: Responses to Decline in Firms, Organization, States. Cambridge: Harvard University Press.
- Hoffman, Bruce (1999) Terrorism and Weapons of Mass Destruction: An Analysis of Trends and Motivations. Santa Monica: RAND.
- Kornhauser, William (1959) The Politics of Mass Society. Glencoe: Free Press.
- Laqueur, Walter. (1986) Reflections on Terrorism, *Foreign Affairs* 65(1): 86-100.
- Lemieux, Frederic i Prates, Fernanda (2011) Entrepreneurial terrorism: Financial strategies, business oportunities, and ethical issues, *Police practice and Research: An International Journal* 12(5): 368-382.
- Lewis, James R. (2017) The Cambridge Companion to Religion and Terrorism. The LTTE: A non religious, Political, Martial Movement for Establishing the Right od Self-Determination of Īlattamils, Cambridge University Press (10): 146-157. Preuzeto s <http://libgen.io/scimag/ads.php?doi=10.1017%2F9781316492536.011&downloadname=>
- Lizardo, Omar (2008) Defining and Theorising Terrorism: A Global Actor – Centered Approach, *Journal of World-Systems Research* 14: 91-118.
- Love, James B (2010) Hezbollah: Social Services as a Source of Power. Hurlburt Field: Joint Special Operations University.

- Mair, Johanna i Marti, Ignasi (2006) Social Entrepreneurship Research: A Source of Explanation, Prediction, and Delight, *Journal of World Business* 41: 36-44.
- Martin, Roger L. i Osberg, Sally (2007) Social Entrepreneurship: The Case for Definition, Stanford 309 *Social Innovation Review*.
- Martin, Susanne i Perliger, Arie (2012) Turning to and from Terror: Deciphering the Conditions under which Political Groups Choose Violent and Nonviolent Tactics, *Perspectives on Terrorism* 6(4-5): 21-45.
- McAdam, Dough (1999) „Introduction to the Second Edition“ u *Political Process and the Development of Black Insurgency, 1930-1970*. Chicago: University of Chicago Press: vii-xlii.
- Nye, Joseph S (2004) *The Means to Success in World Politics*, New York: Public Affairs
- Olson, Mancur (2002) *The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups*, Cambridge: Harvard University Press
- Oots, Kent Layne (1986) *The Political Organization Approach to Transnational Terrorism*. New York: Greenwood Press.
- Pastor Periša, Ivona (2012) Organizacijski oblici suvremenih terorističkih organizacija, *Polemos* 15(2): 139-156.
- Perešin, Anita (2007) Paradigma „novoga“ terorizma informacijskoga doba, *Politička misao* 44(2): 93-112.
- Prpić, Ivan i dr. (1990) *Leksikon temeljnjih pojmova politike*. Zagreb: Školska knjiga
- Ranstorp, Magnus (1997) *Hizb'Allah in Lebanon: The Politics of the Western Hostage Crisis*. St. Martin's Press. Preuzeto s <http://download1.libgen.io/ads.php?md5=419FEE8D5F0FAD832A048167775C003E>
- Rapoport, David C. (1984) Fear and Trembling: Terrorism in Three Religious Traditions, *American Political Science Review* 78(3): 658-677.
- Rapoport, David C. (2011) Reflections on „Terrorism and the American Experience“, *The Journal of American History* 98(1): 115-120.

- Roberts, Dave i Woods, Christine (2005) Changing the world on a shoestring: The concept of social entrepreneurship, *University of Auckland Business Review* 19(1): 45-51.
- Sandler, Todd (1992) *Collective Action: Theory and Applications*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Schmid, Alex P. (2011) *The Routledge Handbook of Terrorism Research*. London: Routledge Taylor & Francis Group.
- Shankar, Jyotsna (2011) *Post-Conflict Reconstruction in Sri Lanka and Cyprus: Avoiding a Stalemate*. CMC Senior Theses, Paper 201. Preuzeto s http://scholarship.claremont.edu/cmc_theses/201/ 8.8.2018
- Smith, Heather J. I Pettigrew, Thomas F. (2015) Advances in Relative Deprivation Theory and Research, *Social Justice Research* 28 (1): 1-6.
- Sriskandarajah, Dhananjayan (2005) Socio-economic inequality and ethno-political conflict: some observations from Shri Lanka, Taylor and Francis Group: *Contemporary South Asia* 14 (3): 341-356. Preuzeta s <http://libgen.io/scimag/ads.php?doi=10.1080%2F09584930500463792&downloadname=> 2.8.2018.
- Stevens, Michael J. (2005) What is Terrorism and Can Psychology Do Anything to Prevent It?, *Behavioral Sciences and the Law* 23: 507-526.
- Stokke, Kristian (2006) Building the Tamil Eelam State: emerging state institutions and forms of governance in LTTE – controlled areas in Sri Lanka, *Third World Quarterly* 27 (6): 1021-1040.
- Tatalović, Siniša i Bilandžić, Mirko (2005) *Osnove nacionalne sigurnosti*. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske i Policijska akademija.
- Vidović, Davorka (2012) *Socijalno poduzetništvo u Hrvatskoj*, doktorska disertacija, Zagreb: Filozofski fakultet, Sveučilište u zagrebu
- Yin, R (2007) *Studija slučaja – dizajn i metode*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

Wong, Angela; Wickramasinghe, Maithree; Hoogland, Renee; Naples, Nancy (2016) The
Wiley Blackwell Encyclopedia of Gender and Sexuality Studies:
Women Suicide Bombers (LTTE, Sri Lanka), Preuzeto s
[http://libgen.io/scimag/ads.php?doi=10.1002%2F9781118663219.w
begss741&downloadname](http://libgen.io/scimag/ads.php?doi=10.1002%2F9781118663219.wbegss741&downloadname)= 11.8.2018.

8. SAŽETAK

Težnja ovog diplomskog rada je doprinos studijama o terorizmu, a to se pokušava ostvariti povezivanjem triju organizacijskih pristupa. Ako ne postoji generička definicija terorizma, tada bi teorija koja pokušava objasniti ili odrediti terorizam trebala odbaciti krute teorijske okvire, koncepte i biti jednako prilagodljiva poput samih terorističkih organizacija. Cilj diplomskog rada je prikazati široku paletu mogućnosti organiziranja i djelovanja terorističkih organizacija u onim slučajevima gdje dolazi do erozije socijalne države i gdje su vlade zakazale u zaštiti stanovništva, a teroristi takve situacije koriste kako bi dobili potporu i priznanje. Postavlja se pitanje na koji način ih možemo smjestiti unutar određenih okvira koje možemo proučavati i vrednovati te je hipoteza ovog rada da teroristi reagiraju na njihovo socijalno okruženje, odnosno deficite socijalne države i na temelju toga formiraju organizacijsku strukturu koja najbolje koristi njihovim privatnim i javnim interesima. Istražuje se mogu li se terorističke organizacije pobliže objasniti konceptom socijalnog poduzetništva. Promatranje terorističkih organizacija kroz prizmu socijalnog poduzetništva nije nova revolucionarna ideja, ali je tematika o kojoj ne postoji velik broj znanstvenih radova. U svrhu kvalitete istraživanja, koriste se metode analize i sinteze znanstvenih, akademskih i novinskih članaka te metoda studije slučaja Hezbolaha i Oslobodilačkih tigrova tamilske domovine. Rezultati istraživanja pokazuju da je Hezbolah snažna socijalno poduzetnička teroristička organizacija, koja je započela s infiltriranjem u politički sustav države u samim počecima i kroz godine ga razvijala i transformirala bez stvarnih i učinkovitih protustrategija. S druge strane, iako su bili uspješni socijalni poduzetnici Oslobodilački tigrovi tamilske domovine nisu razvili dostatnu mrežu potpore u regiji, a država je nakon nekog vremena uzvratila snažnom protustrategijom i u konačnici ih porazila, zaustavljajući tako eroziju države.

Ključne riječi: terorizam, terorističke organizacije, erozija socijalne države, socijalno poduzetništvo, organizacijske teorije, Hezbolah, Oslobodilački tigrovi tamilske domovine.

SUMMARY

The pursuit of this graduate thesis is a contribution to the studies of terrorism, which is achieved by linking three organizational approaches. If there is no generic definition of terrorism then a theory that tries to explain or determine terrorism should reject rigid theoretical frameworks and concepts and be as flexible as the terrorist organizations itself. The aim is to present a wide range of possibilities for organizing and activities of terrorist organizations in cases where erosion of the social state occurs and where state governments failed to protect the population, and terrorists use such situations to gain support and recognition. The question arises as to how can we place them within certain frameworks that we can study and evaluate, and the hypothesis of this paper is that terrorists respond to their social environment, ie the deficits of the welfare state, and on that basis form the organizational structure that best serves their private and public interests. It is researching whether terrorist organizations can be explained more closely by the concept of social entrepreneurship. Observing terrorist organizations through the prism of social entrepreneurship is not a new revolutionary idea, but a topic that does not occupy a large number of scientific papers. For the quality of research, the methods of analysis and synthesis of scientific, academic and newspaper articles and case study of Hezbollah and the Liberation Tigers of the Tamil Eealam, are used. The research results show that Hezbollah is a powerful social entrepreneurial terrorist organization that began to infiltrate into the political system of the country at the very beginning and through the years it developed and transformed it without real and effective counter-strategy. On the other hand, although successful social entrepreneurs, the Liberation Tigers of the Tamil Eealam did not develop a sufficient support network in the region, and the state responded with a strong counter-strategy and ultimately defeated them, stopping the erosion of the state.

Key words: terrorism, terrorist organizations, erosion of welfare state, social entrepreneurship, organizational theory, Hezbollah, Liberation Tigers of Tamil Eealam.